

**JUGOSLAVIZAM I KRITERIJI
HRVATSKE RETROSPEKTIVNE BIBLIOGRAFIJE
BIBLIOGRAFSKI PRIJEPORI IZ 1955. GODINE**

**YUGOSLAVISM AND THE CRITERIA OF THE
CROATIAN RETROSPECTIVE BIBLIOGRAPHY
BIBLIOGRAPHIC DISPUTE FROM 1955**

Slavko Harni

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb
sharni@nsk.hr

Izvorni znanstveni rad/Original scientific paper
UDK/UDC 015(497.5)"1955"
Primljeno/Received: 20. 7. 2004.

Sažetak

U prilogu se istražuju prijepori s triju sastanaka o pokretanju opće jugoslavenske retrospektivne bibliografije, koji su održani tijekom 1955. godine u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani. Istraživanje se usredotočuje na kriterije odabira građe za opću hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga.

Razlike u stajalištima sudionika na sastancima, po autorovu mišljenju, potječu od različitih interpretacija jugoslavizma kao ideološkoga supstrata na kojemu počiva zagovor političkoga i kulturnoga jedinstva Jugoslavije. Neslaganja se svode na sukob između unitarne i federalne opcije jugoslavizma u kulturi, a osnovni je problem status nacionalne bibliografije u višenacionalnoj federalnoj državi. Na političkoj razini problem se artikulira kao neriješeno nacionalno pitanje što je po općoj ocjeni bilo razlogom raspada Jugoslavije kao države.

Posebna se pozornost posvećuje gledištima tadašnjega urednika Hrvatske retrospektivne bibliografije Matka Rojnića koji je branio tradicionalne hrvatske bibliografske kriterije: hrvatski autor, hrvatski jezik i aktualni hrvatski teritorij. Njegovo se stajalište opisuje kao nacionalni federalizam koji za retrospektivnu bibliografiju Hrvatske kao jugoslavenske federalne jedinice zahtijeva kriterije ekvivalentne onima za retrospektivne bibliografije samostalnih država.

Ključne riječi: hrvatska retrospektivna bibliografija, kriteriji za odabir bibliografske građe

Summary

This article is an attempt to examine the disputes from three meetings held in order to initiate a general Yugoslav retrospective bibliography. The conferences took places in Belgrade, Zagreb and Ljubljana during 1955. The investigation focused on criteria how to choose materials for the general Croatian retrospective bibliography of books.

Differences between the participants of the meeting, in author's opinion, come from the various interpretations of Yugoslavism. The idea of Yugoslavism is here considered as an ideological substratum, which could support the political and cultural unity of Yugoslavia. Disagreements are mainly the result of a conflict between the unitary and the federal options of Yugoslavism in culture. The status of a national bibliography within the multinational federal state represents the main problem. On the political level, the problem is seen as an unsolved national question, which, in the general opinion, led to the break-up of the state of Yugoslavia.

We pay special attention to the views of Mr. Matko Rojnić, who at that time was the editor of the Croatian retrospective bibliography, and who defended the traditional Croatian bibliographic criteria: Croatian author, Croatian language, and actual Croatian territory. His opinion has been described as national federalism, which, in the case of a retrospective bibliography of Croatia, as a Yugoslav federal unit, demands criteria that are equivalent to those of the retrospective bibliographies of independent countries.

Keywords: Croatian retrospective bibliography, Criteria for the selection of bibliographic material

1 O pojmu jugoslavizma

Ako imamo na umu dijakronijsku cjelinu diskursa o jugoslavizmu kao ideološkom supstratu na kojemu počiva politički i kulturni zagovor Jugoslavije,¹ onda se u jugoslavenskoj državnoj zbilji 1918.-1991. u obliku dviju raširenih lepeza susreću predjugoslavenska i postjugoslavenska perspektiva.

Iz predjugoslavenske perspektive, koja po logici stvari polazi od ideje jedinstva Jugoslavije, širi se spektar ideja koje to jedinstvo, savez, zajednicu utopijski očekuju pa i povijesno utemeljuju, kao politički i kulturni spas od neslavenskih gospodara, potvrdu svojega bića i ostvarenje želja o slobodi i blagostanju. Priređivač prve hrvatske opće nacionalne retrospektivne bibliografije (HRB)² Ivan Kukuljević

---

¹Sadržaj pojma *jugoslavizam* (engl. Yugoslavism, njem. Jugoslawismus) u znatnoj mjeri pokriva imenica *jugoslavenstvo*. No, kako je riječ o ideološkom kontekstu, a i zbog povremenih manifestacija ekstremizma u jugoslavenskoj političkoj zbilji, ovdje ipak ostajemo pri nazivu *jugoslavizam*.

²U radu se rabe sljedeće kratice: FNRJ = Federativna Narodna Republika Jugoslavija; HRB = Opća hrvatska retrospektivna bibliografija knjiga; HIBZ = Hrvatski izdavački bibliografski zavod; JAZU = Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; JBI = Bibliografski institut FNRJ odnosno Jugoslovenski bibliografski institut; JLZ = Jugoslavenski leksikografski zavod odnosno Leksikografski zavod FNRJ; JRB = Opća jugoslavenska retrospektivna bibliografija knjiga; NSK = Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb; NDH = Nezavisna Država Hrvatska; SANU = Srpska akademija nauka i umjetnosti; SRB = Opća srpska retrospektivna bibliografija knjiga.

Sakcinski bio je dionikom te misaonosti, premda je nije slijedio trajno u istom smislu, već u njegov misaoni obzor spadaju i austroslavističke federalne ideje.³ Bibliografski mu se kriteriji, formulirani 1860. u *Predgovoru Bibliografiji hrvatskoj*,⁴ oslanjaju stoga na međusobne historijski uvjetovane jezične, teritorijalne pa i etničke posebnosti Hrvata i drugih “granah jugoslavenskih”.⁵ Integralno bibliografsko jedinstvo Kukuljević vezuje uz jedinstvo južnoslavenskih naroda “barem u knjištvu” i prepušta ga neizvjesnoj budućnosti. Spomenuti *Predgovor* – sukladno povijesnim uvidima, tadašnjem stanju južnoslavenskih odnosa i trenutku nastanka predgovora – promovira internacionalno (federalno) bibliografsko zajedništvo, što neki inače drže stajalištem hrvatskih preporoditelja.⁶

Iz postjugoslavenske perspektive, polazeći opet od ideje jedinstva Jugoslavije, razabiru se neuralgične točke neostvarenih očekivanja. Stoga se jugoslavizam zove “difuznom ideologijom”,⁷ a o Jugoslaviji govori kao “zemlji bez povratka”⁸ u kojoj se jedna ideja jedinstva transformirala u nesporazum brojnih pa i oprečnih ideja. Na nešto drukčiji zaključak upućuje nazivanje jugoslavizma “fluidnim pojmom”,⁹ koji nema jedinstvenoga sadržaja, već samo razne interpretacije pa je zbog toga Jugoslavija, reklo bi se po definiciji, bila osuđena na propast, iako se raspad ne tumači kao bezuvjetna povijesna nužnost. Iz postjugoslavenske perspektive svaki se zagovor jugoslavenske, makar i federalne, države može s razlogom smatrati jugoslavizmom, jer se zagovara ideja koja nije izdržala provjeru u zbilji.

Trajno se, naime, u spletu jugoslavističkih ideja razabire kako se, usuprot nacionalnom jugoslavenskom jedinstvu (unitarizmu, integralizmu, hegemonizmu), uvijek iznova pojavljuje ideja federalne Jugoslavije kao višenacionalne zajednice naroda. U okviru prve Jugoslavije 1918.-1941. federalističke se ideje nisu mogle politički etablirati, osim zastupati u progonjenoj opoziciji. U tome kontekstu one su se gdje, kao u Ive Pilara na primjer, gledale kao jedini spas za Jugoslaviju u kojoj bi trebalo izbjeći fikcije o nacionalnom jedinstvu.¹⁰ Pilar o toj zajednici 1933. govori “u smislu razumne i poštene federalizacije. Propusti li se to učiniti tada je jugoslavenskoj državi došao kraj”.¹¹ Pilarovo stajalište opreka je i srpskom integralizmu kao i jugoslavenskom nacionalizmu po kojemu je historijska nepravda

³Usp. Rogulja, Petar. Hrvatska nacionalna bibliografija i Ivan Kukuljević Sakcinski. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1989. Str. 23.

⁴Usp. Kukuljević Sakcinski, Ivan. Bibliografija hrvatska : dio prvi : tiskane knjige. U Zagrebu : Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine, 1860. List 3-4.

⁵Isto, list 4.

⁶Usp. Korunić, Petar. Jugoslavizam i federalizam u Hrvatskom nacionalnom preporodu : 1835.-1875. : studija o političkoj teoriji i ideologiji. Zagreb : Globus, 1989. Str. 152.

⁷Džaja, Srećko. Die politische Realität des Jugoslawismus (1918-1991) : mit besonderer Berücksichtigung Bosnien-Herzegowinas. München : R. Oldenburg Verlag, 2002. Str. 3.

⁸Mønnesland, Svein. Land ohne Wiederkehr : Ex Jugoslawien : die Wurzeln des Krieges. Klagenfurt, 1997. Navodi: Džaja, S. Nav. dj., str. 1.

⁹Djokić, Dejan. Yugoslavism : histories, myths, concepts. // Yugoslavism : histories of a failed idea (1918-1992) / ed. by D. Djokić. London : Hurst & Company, 2003. Str. 4.

¹⁰Pilar, Ivo. Uvijek iznova Srbija / [prijevod rukopisa s njemačkog Mirko Rajčić]. Zagreb : Consilium, 1997. Str. 97-109. (Izabrana djela dr. Ive Pilara ; sv. 2). Djelo je 1933. objavljeno u Beču pod pseudonimom Florian Lichtträger.

¹¹Isto, str. 109.

stvorila “od etnički jednog jugoslavenskog naroda četiri posebna historijska naroda: Srbe, Hrvate, Slovence i Bugare”.¹² Očito je bila na djelu nekritična, nehistorijska, zapravo mitska, potka jugoslavizma.

Budući da se i u federalnoj (drugoj) Jugoslaviji 1945.-1991. nasilno inzistiralo na jedinstvu, što prema Pilaru čini trajnom tek državnu krizu,¹³ niti ostvarenje socijalističkoga federalnoga ideološkoga sustava sovjetskoga tipa u državi Jugoslaviji, poglavito zbog nacionalnog pitanja, nije izdržalo provjeru u zbilji te se druga Jugoslavija može gledati kao eksperiment¹⁴ u kojemu se federalnim ustrojem nastoje neutralizirati nesporazumi koji su se ipak trajno događali.

Stoga se u najnovije vrijeme postupno – usuprot nekritičnosti i naklonosti zapadnih demokracija prema socijalističkoj Jugoslaviji zbog njezina raskida sa Staljinom 1948. – među proučavateljima zapaža pristup koji veću pozornost posvećuje, ne više sustavu samom, već krizama koje je sustav trajno generirao. One se uzimaju kao polazište proučavanja i pokazatelj neodrživosti sustava.¹⁵ Predmetom ovoga rada jedna je takva kriza. Ona je došla do izražaja na sastancima o JRB-u koji su tijekom 1955. godine održani u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani.¹⁶ Sastanci su organizirani kako bi se otpočeo rad na JRB-u, a predviđali su takve preinake u radu na HRB-u da se planirani zahvati mogu interpretirati jedino kao obustava rada odnosno manifestacija unitarnoga jugoslavizma u području retrospektivne bibliografije.

Zahtjevom za “jugoslavizacijom” rada na retrospektivnoj bibliografiji knjiga osobito su se našli na udaru kriteriji HRB-a, napose nacionalni kriterij, a nisu bili pošteđeni ni teritorijalni niti jezični. Nacionalni, naime, kriterij znači da se u bibliografiju uvrštava knjige koje sadrže djela čiji su autori ili suradnici po nacionalnosti Hrvati, teritorijalni znači da su knjige objavljene odnosno tiskane na području Republike Hrvatske u današnjim, zapravo avnojskim, granicama, a jezični kriterij znači da se u bibliografiju uvrštavaju knjige koje sadrže tekstove na hrvatskome jeziku.¹⁷

¹²Mitrinović, Predrag. O osnovama našeg nacionalizma : prilog za orijentaciju jugoslovenske kulture. Zagreb, 1924. Str. 17. (Biblioteka “Društvo” ; 1)

¹³Pilar, I. Nav. dj., str. 99.

¹⁴Eksperimentalnu narav socijalističkoga jugoslavizma osobito naglašava Srećko Džaja. Usp. Džaja, S. Nav. dj., str. 75-158.

¹⁵Isto, str. 125-126.

¹⁶Prvi sastanak o JRB-u održan je 8. veljače 1955. u Beogradu u prostorijama SANU. Drugi sastanak o JRB-u održan je 16. svibnja 1955. u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a Treći sastanak o JRB-u 12. prosinca iste godine u Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici u Ljubljani.

¹⁷U *Gradi za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga* formulirani su također dopunski kriteriji od kojih neki potpunije interpretiraju glavne kriterije u jugoslavenskim okolnostima, a neki uzimaju u obzir veze i prožimanja s drugim kulturama:

“a) pisci koji se nisu nacionalno opredijelili, a svojim su djelovanjem pridonijeli stvaranju hrvatske kulture, što ne znači da nisu i dionici kulture drugih naroda i da ih ne treba uvrstiti i u druge nacionalne bibliografije,

b) službena školska izdanja u onim područjima koja su u navedenom radoblju od 1835. do 1940. administrativno bila u sastavu Hrvatske,

– izdanja objavljena u onim sredinama u kojima je pored ostalih naroda obitavao i hrvatski živalj, a ta su mu izdanja bila namijenjena kao i drugima,

– izdanja koja su bila na takvim područjima u zajedničkoj upotrebi, bez obzira na jezik izdanja.”

Pokušaj eliminacije kriterija hrvatske retrospektivne bibliografije, u svrhu njihove redukcije na uključenost Hrvatske u Jugoslaviju, čini kontekst u kojemu su do izražaja došla stajališta Matka Rojnića, ondašnjega ravnatelja Sveučilišne knjižnice i urednika HRB-a. Izlažući obranu HRB-a Rojnić je tumačio svoje poglede na pitanja bibliografskih kriterija i uloge retrospektivne bibliografije u nacionalnoj kulturi. On je to učinio u okolišu u kojemu ti pogledi nisu bili po sebi razumljivi, a iz kojega su dolazili nedvojbene signali da su radu na hrvatskoj retrospektivnoj bibliografiji dani odbrojani te da nije isključena mogućnost političkoga progona. Ako je tome tako, onda je zasluga za opstanak HRB-a, u vidu nastavka rada na njemu, koncentrirana u jednoj osobi pa je cilj ovoga rada upozoriti na činjenice s tim u vezi koje, može se mirno pretpostaviti, nisu općepoznate. To tim više što Rojnić sam nije o tome ništa sustavno objavio, već smo upućeni na rukopisne i arhivske izvore i tek pokoji fragment iz objavljenih tekstova.¹⁸

Kriza o kojoj govorimo nema, doduše, razmjere kakve je imala ona u povodu Deklaracije o hrvatskom književnom jeziku šezdesetih (1967.) niti širinu one povezane s Maticom hrvatskom sedamdesetih, ali su razlozi zbog kojih se pojavila u osnovi isti: napetosti između unitarne i federalne opcije jugoslavizma u kulturi.¹⁹ Dapače, budući da im kronološki prethodi, ona bliskije dodiruje korijene tih većih kriza. Događala se većinom podalje od očiju javnosti, ali svjedoči o jednom energičnom otporu prema unitarizmu u pitanjima kriterija za retrospektivnu nacionalnu bibliografiju, a taj se otpor može gledati kao konzekvenca federalne hrvatske interpretacije jugoslavizma. Ideja jedinstva Jugoslavije došla je u konflikt s idejom hrvatske retrospektivne bibliografije.

2 Bibliografija i socijalistički jugoslavizam

Iz difuznoga ideološkoga spremišta jugoslavizma bile su u socijalističkoj Jugoslaviji sredinom pedesetih na snazi totalitarne, centralističke, unitarističke pa i retrogradno integralističke ideje, a federalizam, koji je tadašnja vlast deklarativno promovirala kao svoju prednost u odnosu na prvu Jugoslaviju (1918.-1941.), bio je u stanovitom zatišju, među ostalim i zbog iskustva otklona od federalizma sovjetskoga tipa.²⁰ Taj je otklon bio na djelu osobito od raskida sa Staljinom 1948. do Staljinove smrti 1953. kad se počinje raditi na pomirbi. Kriza o kojoj govorimo dosta zorno zrcali taj prijelom između manifestacija integralnoga jugoslavizma (Rankovićev zagovor jugoslavenske nacije) i slabljenja otklona od sovjetskoga federalizma te naznaka tzv. organskoga jugoslavizma koji nastoji nacionalnu ideologiju nadomjestiti

Usp. Predgovor. // Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga : 1835-1940. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982. Str. X. Nema podataka o tome da su se i dopunski kriteriji tijekom bibliografskih prijepora 1955. imali u vidu.

¹⁸Zahvalan sam djelatnicima Zbirke starih i rijetkih knjiga i rukopisa u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, napose kolegi Dragi Pažinu što me je upozorio na neke dokumente iz Rojnićeve rukopisne ostavštine.

¹⁹Usp. Korunić, Petar. Nav. dj., str. 15-16.

²⁰Usp. Banac, Ivo. Hrvatsko jezično pitanje / preveo s engl. Ivan Matković. Zagreb : Mladost, 1991. Str. 97-98.

klasnom po kojoj se radnike u pojedinim republikama vidi kao jamstvo jedinstva Jugoslavije.²¹

Ozračje je bilo obilježeno ponajprije obračunom s revizionizmom Milovana Đilasa koji se tada bio već odavno preobrazio od žestokoga staljinista u jednako tako žestokoga antistaljinista. Obračun otvara prostor ideološkim socijalističkim dogmama jer znači pobjedu klasne totalitarne interpretacije marksizma, a stvara manevarski prostor u kojemu se antistaljinizam neće pretvoriti u antisovjetizam, već omogućiti omekšanje antagonizama pa i u pitanjima federalizma. Usuprot, dakle, Đilasu ublažava se raskid sa sovjetskim ideološkim osloncem jugoslavizma, ali se odnos prema jugoslavenskom federalizmu usložnjava jer iz klice ideloškoga primata klasnoga nad nacionalnim u području bibliografskih kriterija logično izrasta prvenstvo teritorijalnoga nad nacionalnim u federalnim jedinicama. U žrtve takvih prestrojavanja trebala je spadati hrvatska retrospektivna bibliografija jer se, tumačeći državni okvir unitarno jugoslavistički, tražilo odstupanje od kriterija koji su bili na snazi već petnaest godina.

Značajan pokazatelj stanja je i *Novosadski književni dogovor* iz prethodne 1954. godine te se na sastancima o retrospektivnoj bibliografiji 1955. nije moglo sasvim ograditi od toga događaja, iako ga se nije izravno spominjalo. Dogovor je potpisan pod nemalim političkim pritiskom integralnoga jugoslavizma,²² a proglašava službeno hrvatski i srpski jezik i književnost jednim jezikom i književnošću. Za našu temu moglo bi se reći kako dogovor sugerira da se ostvarilo ono što je Kukuljević formulirao kao uvjet bibliografskoga jedinstva. To je svakako jedan od razloga što je jezični kriterij HRB-a bio na sastancima u drugom planu.

Ozračje je u bibliografsko-leksikografskom okruženju obilježavala i poslijeratna jugoslavizacija određenih kulturnih institucija koja je uslijedila ponajprije osnivanjem JBI-a u Beogradu 1949., zapravo preobrazbom Srpskog bibliografskog instituta u jugoslavenski. JBI bio je shvaćen, prema slici koju je Rojnić u veljači 1955. ponio u Beograd, kao ustanova zadužena za tekuću jugoslavensku bibliografiju knjiga i časopisa, a tad mu je bila namijenjena i važna uloga u izradbi JRB-a. Osnovan je bio također JLZ u Zagrebu 1950. Imao je, uz leksikografski i enciklopedijski rad, zadaću izradbe retrospektivne bibliografije članaka Jugoslavije. Radila se i *Tekuća bibliografija knjiga tiskanih u NR Hrvatskoj* (Niz A) po izrazito teritorijalnom republičkom kriteriju i u tome smislu različito od retrospektivne. Rad je na hrvatskim bibliografskim nizovima (A. Knjige, B. Članci, C. hrvatske regionalne opće bibliografije) podupirao JAZU koji trajno ima ulogu hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Iz rečenoga se daje nazrijeti kako je hrvatska retrospektivna bibliografija knjiga imala poseban status kao nacionalna bibliografija u višenacionalnoj državi, a kriteriji odabira građe za HRB koji su 1955. bili kamen spoticanja, vrijedili su, na temelju ondašnje bibliografske teorije i prakse, zapravo od početka rada na njoj 1941. Oni su značili priklon onim zemljama koje su za svoju retrospektivnu bibliografiju odabrale kumuliranje nacionalnih kriterija (narodnost, teritorij, jezik), a ne odabir jednoga od njih.²³

²¹Džaja, S. Nav. dj., str. 239.

²²Usp. Banac, I. Nav. dj., str. 100.

²³Usp. Schneider, Georg. Einführung in die Bibliographie. Leipzig : Hiersemann, 1936. Str. 100.

O hrvatskim povijesnim razlozima za takav priklon bit će spomena i u nastavku, a sad bismo mogli reći da u naglasku na jezičnom kriteriju ima tragova oslonca na njemački romantizam i identifikaciju nacije s jezikom, a ne temelji se samo na podređenom položaju NDH spram nacističke Njemačke.

Primjena je teritorijalnoga kriterija bila ipak reducirana u vrijeme NDH, jer je teritorij bio drukčiji nego nakon rata, a i kriterij je sam bio vrijednosno inferioran drugima. Popisivala su se prije svega “djela hrvatskih pisaca i djela stranih pisaca na hrvatskom jeziku”, ali su se izdvajala i opisivala, doduše ukratko, i “djela nehrvatskih pisaca izašla na području Države” kako bi se ta djela, ako se kasnije odluči, mogla obuhvatiti u hrvatskoj bibliografiji.²⁴ Postupak ukazuje na to da je u prijeratnim zamislima HRB-a bio uključen teritorijalni kriterij, vjerojatno onaj Banovine Hrvatske. S nastavkom rada na HRB-u 1946. reafirmira se postupno teritorijalni kriterij te su hrvatske avnojske granice postale prostornim okvirom hrvatske retrospektivne bibliografije.

Kriterije koje je urednik Rojnić izričito formulirao 1947.²⁵ najpregnatnije je, ako imamo na umu dostupne izvore iz tih pedesetih godina, sažela njegova zamjenica Eva Verona u jednome dopisu JAZU iz 1951. Verona napominje da su za nacionalne retrospektivne bibliografije općenito mjerodavna tri kriterija: narodnost autora, jezik kojim je djelo pisano i područje na kojemu je tiskano. U skladu s tim “ulaze u Hrvatsku retrospektivnu bibliografiju sva djela, počevši od prve hrvatske štampane knjige, koja su 1) rad hrvatskih pisaca, bez obzira na jezik, kojim su pisana i bez obzira gdje su štampana; 2) pisana hrvatskim jezikom, bez obzira na narodnost pisca; 3) štampana na hrvatskom području (NR Hrvatska) bez obzira na narodnost pisca i na jezik, kojim su napisana; 4) inkunabule štampane od hrvatskih štampara”.²⁶ Nema pokazatelja da se, unatoč Novosadskome dogovoru, u praktičnom radu odstupalo od tih kriterija, pa niti u godini bibliografskih prijevora nije izostavljan hrvatski jezik kao kriterij.

Godine 1951. po kriterijima jednakim kao što su hrvatski započeo je rad na Slovenskoj retrospektivnoj bibliografiji. Slovenska se tekuća bibliografija također radila “po nacionalnom, a ne samo teritorijalnom kriteriju”.²⁷

Rad je na Srpskoj retrospektivnoj bibliografiji počeo 1954. Kriteriji su predviđali popis svih knjiga tiskanih na teritoriju NR Srbije, popis svih knjiga autora srpskoga podrijetla tiskanih izvan granica Jugoslavije, popis svih knjiga na srpskohrvatskom jeziku tiskanih izvan granica Jugoslavije te popis izdanja nekih srpskih izdavača tiskanih u drugim jugoslavenskim republikama, napose u Hrvatskoj.²⁸ Lako je zapaziti

²⁴Usp. Rojnić, Matko. Izvještaj o radu na retrospektivnoj hrvatskoj bibliografiji od 1. IX. 1941.- 31. VIII. 1942. // Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. [Strojopis.] Str. 2.

²⁵Usp. Rogulja, Petar. Matko Rojnić i Hrvatska retrospektivna bibliografija. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 25, 1-4(1981), 191.

²⁶Verona, Eva. Upravi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb, 19. IV. 1951. // Arhiv Odsjeka za retrospektivnu bibliografiju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 114/1951. [Strojopis.] Str. [1].

²⁷Rojnić, Matko. Poštovani kolega : [pismo Janezu Logaru]. Zagreb, 12. II. 1955. // Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu : pisma. [Strojopis.] Str. 2.

²⁸Usp. Živanov, Miodrag. Predgovor. // Srpska bibliografija : knjige. Sv. 1. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 1989. Str. XVII.

da se predviđa popis knjiga autora srpskoga podrijetla izvan Jugoslavije, ali ne i popis knjiga tih autora izvan Srbije, a unutar Jugoslavije. To se namjeravalo uskladiti na jednom sastanku s bibliografima iz ostalih jugoslavenskih republika. Osim toga od početka se pojavila ideja kako se radi “jedna jedinstvena jugoslovenska bibliografija”²⁹ pa je buduću praksu valjalo uskladiti zapravo i s tom idejom. Mislilo se da pitanje ima i političke konotacije pa je Komisija za izradu Srpske retrospektivne bibliografije uputila promemoriju potpredsjedniku Izvršnoga vijeća FNRJ Rodoljubu Čolakoviću. Čolaković je svakako promemoriju shvatio kao signal za jugoslavizaciju rada na retrospektivnoj bibliografiji te je sazvan sastanak u Beogradu 8. veljače 1955. Time je savezna politika ušla u rasprave o nacionalnim retrospektivnim bibliografijama s neizvjesnostima glede njihovih probitaka.

3 Beogradski sastanak

Inicijativa, dakle, za sazivanje sastanka pripada Komisiji za izradu SRB-a, provedba je povjerena JBI-u, a kad je nadzor i politička razina u pitanju, onda je Čolaković izravni ili diskretni organizator i idejni korektor. Njegove su intervencije na beogradskom sastanku pridonijele tomu da zapisnik s te sjednice ima obilježja drame u kojoj je Čolaković i sudionik i režiser. Najprije je pustio da se rasprava razvije tj. da se mišljenja iskristaliziraju.

Uvodni referat podnio je direktor JBI-a Milutin Ivanušić. Ivanušić je najprije iznio podatke o dotadašnjem radu na retrospektivnoj bibliografiji, spomenuo kako se retrospektivna bibliografija radi već više godina u Zagrebu, te da se u Ljubljani radi slovenska retrospektivna bibliografija, a onda rezimirao teškoće koje je imala Komisija za izradu SRB-a.³⁰ Dijeli ih u tri skupine: politički problemi koji proizlaze iz teškoća oko određenja nacionalnosti autora i iz činjenice da se knjige uopće popisuju po nacionalnom kriteriju, novčana pitanja jer se povećavaju troškovi izradbe bibliografije zbog ponavljanja koja nastaju pri primjeni nacionalnoga kriterija te pitanja načina objavljivanja bibliografije.

Kao moguća rješenja tih teškoća nude se zajedničke odluke o tome treba li raditi zajedničku jugoslavensku retrospektivnu bibliografiju ili treba raditi republičke odnosno nacionalne bibliografije. Spomenuti problemi, po Ivanušiću, nastaju zapravo ako se odluči raditi republičke bibliografije prema nacionalnom i teritorijalnom načelu tj. onako kako se rade bibliografije u Hrvatskoj i Sloveniji. Spominju se teškoće oko određivanja nacionalnosti nekih autora (Ivo Andrić, Anđelko Kostić, bosanski muslimani i dr.). Tome se dodaju moguće nezgode oko nacionalne osjetljivosti, ako se radi po nacionalnom načelu, jer bi se neugodno zadiralo u političke odnose.

Trajno međutim ostaje prilično nejasnim, ako imamo kriterije SRB-a na umu, kako to da popis autora srpskoga podrijetla izvan Jugoslavije ne zadire neugodno u

²⁹Ivanušić, Milutin. Započeo rad na srpskoj retrospektivnoj bibliografiji. // Bibliotekar 7, 1-2 (1955), 101.

³⁰Usp. Zapisnik Savetovanja o retrospektivnoj bibliografiji. Beograd, 8. II. 1955. // Rukopisna ostavština Miroslava Krležu u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. A.659. [Strojopis.] Str. 1-3. (Dalje: Zapisnik. Beograd.)

političke odnose i o tome se ne čeka neki eventualni dogovor, a popis djela srpskih autora u Jugoslaviji iziskuje dogovor zbog opasnosti od nacionalnih nesporazuma. Ta podvojenost u primjeni kriterija upućuje na misao da je Komisija za izradu SRB-a imala primarno organizacijski, a ne nacionalni problem.

Ivanušić je svakako u svome referatu zagovarao ono što on zove teritorijalnim principom koji se zapravo ima razumjeti dvojako: prvo, popis knjiga objavljenih unutar jugoslavenskih državnih granica (popisivale bi se naime knjige koje su objavljene u Jugoslaviji i one koje su na jezicima Južnih Slavena tiskane u inozemstvu, djela jugoslavenskih autora objavljena na jugoslavenskim jezicima u inozemstvu, knjige o jugoslavenskim ljudima i zemlji objavljene u inozemstvu, pa čak kao kriterij spominje i odabir onih knjiga koje nemaju jugoslavenske knjižnice); a drugo, kao odabir knjiga tiskanih na području pojedine republike pa se teritorijalni kriterij ima razumjeti i na republičkoj razini tj. republičke bi granice bile mjerodavne u teritorijalnom, a ne u nacionalnom smislu.

Dilema, dakle, koja je tako stavljena na raspravu već je, po recepturi pragmatično pripremljenih sastanaka, prejudicirala rješenje. Željelo se pojnapije osigurati potporu svih koji su izravno vezani za rad na retrospektivnim bibliografijama. Pritom se glede sudionika u izradbi bibliografije slijedio model koji je bio na snazi u Hrvatskoj i Sloveniji. Ondje su u rad na retrospektivnoj bibliografiji bile uključene nacionalne knjižnice, nacionalne akademije znanosti i umjetnosti i savjeti za prosvjetu i kulturu. Pozvani su stoga zastupnici svih tih ustanova iz svih republika.³¹ Takvim sastavom, uz Čolakovića i Ivanušića, već se sugerira misao o radikalnim i dugoročnim promjenama.

Po onome što je Borislav T. Blagojević, predsjednik Komisije za izradu SRB-a, rekao nakon Ivanušićeva izlaganja izlazi zapravo da za SRB problem nije bio samo odabir između nacionalnog i teritorijalnog kriterija, jer ni teritorijalni kriterij ne jamči politički mir. Blagojević ističe primjer jugoslavenskoga *Zastupništva prosvjete za Bosnu i Hercegovinu* koje je djelovalo pri Ministarstvu kulture u Beogradu. Jesu li knjige koje je objavilo to Zastupništvo srpske ili bosanskohercegovačke knjige? I tu bi mogla nastati međunacionalna trvenja jer se u Srbiji, budući da je u njoj glavni grad Jugoslavije, popisuju knjige koje spadaju u bibliografiju drugih republika.

Blagojevićev primjer iznova otežava odnose jer se čini kako on diskretno osporava zapravo i teritorijalni kriterij. Želi li on reći da nema drugoga izlaza već raditi JRB ili želi reći da treba ipak dati prednost nacionalnom kriteriju koji i SRB također ima baš kao i HRB? On je u svakom slučaju zamolio Matka Rojnića i Primoža Ramovša iz Slovenije da izlože svoje teškoće s primjenom širih kriterija. Time se zapravo povećao broj pitanja Rojniću, jer je on imao odgovoriti i na teze iz Ivanušićeva referata.

Rojnić naglašava najprije temeljno polazište. Po njemu kriteriji HRB-a omogućuju da se pokaže "ono što su putem knjige stvorili pripadnici hrvatskoga naroda i što je stvoreno na teritoriju koji je sada teritorij NR Hrvatske".³² On će zbog toga zagovarati i abecedni raspored građe za retrospektivnu bibliografiju, za

³¹Imena onih koji su sudjelovali u raspravi spominju se u daljnjem tekstu.

³²Zapisnik. Beograd, str. 3.

razliku od tekuće, jer je time vidljiviji osobni autorski prinos.³³ Rabe se, dakle, oba kriterija istodobno – i nacionalni i teritorijalni.

Rojnićev zagovor nacionalnoga kriterija polazi od nedostatnosti teritorijalnoga kriterija, ponajprije stoga što Hrvatska u nekim razdobljima nije ni imala svojega teritorija, a Hrvati su pisali knjige. Hrvatski je teritorij uz to u povijesti pripadao različitim državama (Venecija, Austrija, Turska) kao i u, tada prilično svježem, primjeru Dalmacije i Istre, a bio je u nekim razdobljima u sebi podijeljen voljom politike (Kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacija). Tome valja pridodati da su se Hrvati puno raseljavali, ali i raseljeni objavljivali knjige koje su kulturni napor, rad naših ljudi.

Osim neprovedivosti teritorijalnoga načela za HRB postoje i načelno-teorijski razlozi koji proizlaze iz razumijevanja nacionalne retrospektivne bibliografije kao dokumenta vezanog uz jedan narod.³⁴ Rojniću je nacionalna bibliografija najprije znanstveni rad, dio proučavanja nacionalne prošlosti, cjelovit pregled objavljene pisane riječi, a po tome dokument nacionalne kulture, jednako kao što i knjiga, time što je starija, postaje dokumentom nacionalne kulture.³⁵

Rojnić procjenjuje da nema više od oko 10 posto hrvatskih knjiga tiskanih izvan Hrvatske. Želi, čini se, svesti na pravu mjeru probleme koji bi dolazili od popisa hrvatskih autora u drugim republikama. Tvrdi, nadalje, da ustanovljavanje nacionalnosti autora nije prevelik problem i da HRB ima već ustaljenu praksu u tome smislu, tj. referente koji su zaduženi za takva istraživanja.

Potreba za tim istraživanjima proizlazi opet iz razumijevanja retrospektivne bibliografije kao dijela znanstvenoga proučavanja nacionalne kulturne prošlosti odnosno kao predvorja znanosti. Po Rojniću, naime, nacionalna retrospektivna bibliografija nije doduše istraživanje knjiga, ali ne može dati manje od znanosti, ne može pripisati djelo onome za koga se u literaturi znade da ga nije napisao. To, dakle, pretpostavlja istraživanje ne samo o nacionalnosti autora, već o njegovu imenu, njegovu radu te je u retrospektivnoj bibliografiji moguće ponuditi “podatke od naučne vrijednosti”³⁶ nerijetko i ispravljajući pogreške nekih istraživanja. Skreće pozornost da u HRB-u nisu mislili o bibliografiji isključivo s aspekta troškova, pa i ponavljanja koja bi nastala radom na nacionalnim bibliografijama Rojnić smatra dobitkom, a ne prevelikim troškom.

Izmjenjuju se tako, u Rojnićevu izlaganju, organizacijski odnosno praktični i načelno teorijski vidovi bibliografskoga rada i pretpostavlja se dosljedna primjena teorijskih načela iz područja kriterija za (republičku) nacionalnu retrospektivnu bibliografiju.

Sudionici rasprave (Ratko Đurović, Vojo Kreco, Smilja Mišić, Dušan Milačić, Niko Martinović, Borislav Blagojević) dali su do znanja da oni rješenje vide u jugoslavenskoj bibliografiji i onda kad su im problemi istovjetni kao hrvatski, a s argumentima koji su većinom iznešeni u Ivanušićevu referatu. Spominjali su također

---

³³Isto, str. 20.

³⁴Isto, str. 14.

³⁵Isto, str. 3-4.

³⁶Isto, str. 12; Rojnić, Matko. Bibliotekarstvo i nauka. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 4, 1-4(1955-57), 56.

usporedbu s Jugoslavenskom enciklopedijom JLZ-a te s nekim drugim nacionalnim i internacionalnim bibliografijama kao što je švicarska retropektivna bibliografija i ona nordijskih zemalja. Ostavljala se tek mogućnost da se nacionalne odnosno republičke retrospektivne bibliografije rade kao separati iz zajedničke. Među argumentima došao je do riječi i osnovni razlog sastanka, a to je očekivanje da retrospektivna bibliografija bude integrirajući politički faktor u Jugoslaviji. Naglašavale su se teškoće oko nacionalno neopredijeljenih muslimana kojih je tada bilo, a i glede znanstvene korisnosti daje se prednost JRB-u.

Blagojević je postavio unekoliko pomirujuće pitanje: “da li je izrada nacionalnih bibliografija takva da ona isključuje jugoslavensku bibliografiju?”. I on se, uzimajući u obzir tendenciju društvenog razvoja koja se imala smatrati međunacionalnim približavanjem, zauzima za jugoslavensku bibliografiju, ali je zapravo za rješenje koje bi moglo zadovoljiti i jedno i drugo.

Slovenac Primož Ramovš iz Knjižnice Slovenske akademije znanosti in umetnosti pružio je Rojniću potporu te osobito naglasio važnost jezičnoga kriterija u slovenskoj retrospektivnoj bibliografiji. Predstavnica Makedonije konstatala je da bi makedonska bibliografija bila vrlo siromašna ako bi se radila ili samo po nacionalnom ili samo po teritorijalnom kriteriju, ali se nije priključila Rojniću.

Kad je procijenio da je sazrio trenutak za presudu, jer se dalo razabrati da se kriterijima kakve zagovara Rojnić osporava primat JRB-a, Rodoljub Čolaković upitao je Rojnića: “Mene zanima da li drug Rojnić misli da bi u jednoj opštoj jugoslavenskoj bibliografiji iščezlo ono što su doprineli hrvatski ljudi?”.³⁷ Očekivao je očito jednoznačan odgovor, ali ga nije dobio: “Ako bismo je shvatili kao cjelinu sastavljenu od dijelova onda ne bi. Ako bi bilo kakvoga sistema (alfabetskog) ne bi došla do izraza hrvatska bibliografija”.³⁸

Rojnić dakle zamišlja nacionalne odnosno republičke bibliografije kao zasebne cjeline građene po samostalnim kriterijima pa se po njegovu mišljenju opća jugoslavenska bibliografija ne može zamisliti ako se ne riješi pitanje nacionalnih bibliografija. On misli da ima argumenata i za jedan i za drugi stav, naime i za teritorijalni i nacionalni kriterij, ali valja imati na umu i to što je i kolika je pojedina nacionalna bibliografija i što se i koliko već radi.

Rojnić je, čini se, mislio da neke republike odnosno narodi mogu, ako hoće, odustati od nacionalne bibliografije i raditi republičku po teritorijalnom kriteriju, ali ne trebaju zbog toga to isto tražiti od drugih. Spominje da je HRB bila zamišljena prije rata, da se radila za vrijeme rata i da je rad nastavljen poslije rata. Za izradbu nacionalne hrvatske bibliografije nije dostatan teritorijalni kriterij jer tako neki autori ne bi bili obuhvaćeni. Navodi primjer: “Istorija Jugoslavenske književnosti mora pokazati kako su se razvijale te književnosti, a tu je razvoj bio različit. Pitanje je da li bibliografija treba to da odrazi ili da sakrije. Ako se ne bi radila po nacionalnom kriteriju neki bi autori ostali neobuhvaćeni. Nacionalna bibliografija dopunjava nacionalnu kulturu. Na svim našim kulturnim sektorima mi imamo istu situaciju.

³⁷Zapisnik. Beograd, str. 7.

³⁸Isto, str. 7.

Postoji činjenica približavanja, ali ono što ima naučno dokumentarni karakter ne može preko činjenica koje su bile do sada”.³⁹

Nakon kratke rasprave što je uslijedila, Čolaković konstatira: “Nije me uverio odgovor druga Rojnića da se ne bi video napor hrvatskih ljudi”. Čolaković je k tome izrazio razočaranje da se u takvoj državi ravnopravnih naroda “bratskih po krvi, jeziku, kulturi” ne uspijeva dogovoriti oko zajedničke bibliografije. On ne vidi zašto bi se u toj zajedničkoj bibliografiji izgubio prinos hrvatskoga naroda. Rad na pojedinim nacionalnim bibliografijama mogao bi izazvati “neprijatne političke reperkusije”⁴⁰ u koje se ubraja pitanje mjesta Ive Andrića, Novaka Šimića i drugih. Njegov je zaključak da treba raditi opću jugoslavensku bibliografiju jer bi “nacionalna bibliografija bila element za razjedinjenje i podgrejavanje raznih šovinizama”.⁴¹ I on također uspoređuje JRB s Enciklopedijom Jugoslavije koja se počela raditi bez ikakvih diskusija.

Ta je izjava Rojnićevim protivnicima zazvučala očito kao konačna politička presuda. Poslije toga su poput stampeda Rojniću upućivane svakojake kvalifikacije. Rojnić je doduše izjavio da on nije protiv jugoslavenske bibliografije, ali da se ona radi po principima koji su primijenjeni u hrvatskoj i slovenskoj bibliografiji. Nije mu se vjerovalo. Nije mu se vjerovalo niti u kasnijem dijelu sastanka kad se govorilo o drugim pitanjima kao što su pravila za bibliografiju. On je tvrdio da nema vremena sad raditi na tim pravilima, ali mu se nije vjerovalo. Nakana da bi možda htio tražiti knjige za popis u drugim republikama označena je kao očita manifestacija šovinizma te je upozoren da bi morao biti otvoreniji za razloge.⁴²

Kao da su se prečule dvije, nešto kasnije izrečene, Čolakovićeve primjedbe. Odnos između nacionaloga i teritorijalnoga pitanja za jugoslavensku bibliografiju on smatra tehničkim pitanjem. Također je u jednome trenutku izjavio da treba formulirati u planovima i ono što je Rojnić tražio. To ublažavanje osude, koje se zbilo već na tome prvom sastanku i koje je očito znatno utjecalo na zaključke sljedećega zagrebačkoga sastanka, nije utjecalo na Rojnićevo stajalište, a niti na stajalište njegovih protivnika. Rojnić je odbio prihvatiti one zaključke skupa koji su govorili o pokretanju rada na jugoslavenskoj bibliografiji s obrazloženjem da nema ovlasti od JAZU od kojeg je delegiran, te da osim toga na sastanku nema urednika slovenske bibliografije Janeza Logara. Slično se izjasnio i Primož Ramovš.

Zaključak koji se ticao prvoga pitanja (hoće li se raditi nacionalne republičke bibliografije ili jugoslavenska) ipak je donešen kao odluka da se radi jugoslavenska bibliografija. Iz toga je proizlazilo da se može nastaviti rad na drugim pitanjima, koja je kasnije formulirao Borislav Blagojević i praktički vodio sastanak. Pitanja su se ticala provedbe prihvaćene odluke.

Mogli bismo iz rasprave koja se odnosila na šest točaka u kojima se htjelo zamisliti operacionalizaciju rada na JRB-u izdvojiti dva Rojnićeva važna stajališta. On misli da knjige stranih autora o nama i našoj zemlji ne spadaju u nacionalnu bibliografiju, jer se bibliografija gleda kao odraz naše kulture, kao zrcalo stvaranja naših ljudi. Rojnić je, drugo, iznio ponešto od svoga stajališta o jezičnom kriteriju u

³⁹Isto, str. 7.

⁴⁰Isto, str. 7.

⁴¹Isto, str. 8.

⁴²Isto, str. 9.

kontekstu razgovora o početnoj godini nacionalnih bibliografija. On će prihvaćanje jedinstvenog jezika 1835. u Hrvatskoj smatrati važnim za retrospektivnu bibliografiju i mogućim početkom novijega niza nacionalne bibliografije jer to nije ništa efemerno, već je riječ o novoj epohi u znanstvenom radu.

Ako su, nadalje, stranci pisali na našem jeziku, onda se to obično uvrštava u nacionalnu bibliografiju. To ne znači da se ti ljudi svojataju za sebe. Nacionalna bibliografija nije nacionalistička. Stoga po njegovu mišljenju bibliografija o Hrvatskoj (odnosno o Jugoslaviji jer je o tome bila riječ) ne spada u nacionalnu bibliografiju, jer nije djelo naših ljudi, ali ako je na našem jeziku, onda iz formalnih razloga ulazi jer to znači ekspanziju nacionalnoga jezika u inozemstvo. To je zapravo smisao jezičnoga kriterija u retrospektivnoj bibliografiji. Ako se on doda teritorijalnom kriteriju i kriteriju nacionalne pripadnosti autora, onda je “praktički sve riješeno”.⁴³

Većina je, dakle, na beogradskom sastanku mislila da se ima raditi jugoslavenska bibliografija s razlozima koji su tijekom rasprave već navedeni. Manjina (koja se zapravo sastojala samo od Rojnića i Ramovša) izrazila je svoje rezerve zbog teškoća sa statusom nacionalnih bibliografija koje se već dosta dugo rade.

Dogovoren je drugi sastanak, ali su očekivanja s tog sastanka bila očito različita. Zagovornici JRB-a gledali su ga kao fazu u nastavku rada, a Rojnić kao prigodu da se pokuša povratak na postojeću praksu ili barem da se rade i jedna i druga bibliografija. Riječ je o borbi za kriterije, a po tome i borbi za određenu definiciju retrospektivne bibliografije. U osnovi se radilo o problemu nacionalnih bibliografija u višenacionalnoj federalnoj državi.

4 Zagrebački kompromis

4.1 Pripreme

Na sastanak u Zagreb “putovalo” se na dva kolosijeka, i to prilično teško pomirljiva, jer je u Beogradu bilo rečeno i nešto teških riječi, izrečene su ekstremne osude za nacionalizam, dapače šovinizam, politika je bila definitivno upletena u pitanja HRB-a. Njegov poseban status bio je na slabim nogama. Rojnić je, kako se vidi iz pisma što ga je 12. veljače uputio Ivanušiću, bio i osobno pogođen: “Ne mogu se oteći teškim dojmovima”.⁴⁴

Pismo je bilo prvi korak u pripremama za zagrebački sastanak na, nazovimo ga tako, Rojnićevom kolosijeku. On je u tome pismu zamolio Ivanušića da mu pošalje svoj referat s beogradskoga sastanka.⁴⁵ U očekivanju referata Rojnić je isti dan napisao pismo Janezu Logaru.

⁴³Isto, str. 14.

⁴⁴Rojnić, Matko. Dragi Milutine : [pismo Milutinu Ivanušiću]. Zagreb, 12. veljače 1955. // Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu : pisma. [Strojopis.]

⁴⁵Rojnić i Ivanušić kao Istrani bili su prijatelji, suradnici i suborci za pripojenje Istre Hrvatskoj. Ivanušić je u vrijeme Drugoga svjetskog rata bio aktivni partizan, a Rojnić potajno, kao djelatnik Narodne i sveučilišne knjižnice, od 1942. član NOP-a u Zagrebu, te od 1943. tajnik X. (istarskog) Kotara NOP-a u Zagrebu. (Usp. Rojnić, M. Podaci. U Zagrebu, 30. 10. 1972. // Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.) Od 1963. do 1971. Ivanušić je bio Rojnićev pomoćnik u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

U pismu Rojnić iznosi kratak sažetak onoga što se zbivalo u Beogradu. Rezimirajući po sjećanju zaključke beogradskoga sastanka naglasit će kako se kani “objaviti jedinstvenu jugoslavensku bibliografiju, napustivši misao da se izdaju nacionalne bibliografije u bilo kojem obliku” te da bi ta bibliografija obuhvatila knjige “tiskane na području Jugoslavije”, a potom one tiskane u inozemstvu te skreće pozornost da bi “trebalo što prije izraditi kriterije, po kojima bi se građa obrađivala”. Rojnić u pismu povjerava Logaru kako je o tome još razgovarao samo sa svojim suradnicima te kaže da se “svi protive da se manje više izgubi njihov dugogodišnji rad”.⁴⁶

U nastavku pisma Rojnić, iznoseći ono što je rekao u Beogradu, sažeto posreduje svoj bibliografski *credo* o retrospektivnoj nacionalnoj hrvatskoj bibliografiji. Za njega naime “postoji naučni interes da se kulturni rad Hrvata, kako se u prošlosti pokazao u radu na knjizi, ogleda i u bibliografiji kao dokumentu. Inače bi se došlo do toga, da ne bismo imali jedinstven pregled o jednom dijelu hrvatske kulturne prošlosti, dok nasuprot postoje pregledi hrvatske povijesti, povijesti književnosti, povijesti umjetnosti, povijesti pojedinih naučnih grana itd.”.⁴⁷

Na djelu je zagovor opće hrvatske nacionalne bibliografije. Naznačuju se zapravo sve teme o kojima se raspravljalo u Beogradu. Rojnićovo inzistiranje na nacionalnom kriteriju tu vidi svoje sažeto opravdanje. Njega zanima kulturni rad Hrvata u prošlosti. Naglasak na tome kriteriju očit je zbog toga što je on bio ugrožen, zbog toga što je u Rojnićevom rangiranju kriterija prvi još iz vremena prve faze rada na bibliografiji te konačno zbog toga što je jezični kriterij bilo bolje prešutjeti u tim okolnostima, iako ga Rojnić nije u Beogradu posve prešutio.

Kako do 24. veljače nije dobio niti Ivanušićev referat niti zaključke s beogradskoga sastanka, Rojnić piše Izvještaj o sastanku JAZU. I u tome izvještaju on ukratko navodi sadržaj rasprave sa sastanka u Beogradu. Najvećim dijelom prenosi ono što je ondje govorio te predlaže, budući da se radi o važnoj temi, da se problem raspravi na Odboru za bibliografiju JAZU.⁴⁸ Rojnić je također, kako proizlazi iz dostupnih izvora, prije Zagrebačkoga sastanka obavio neke razgovore u JAZU u Razredu za jezik i književnost, a posavjetovao se i s generalnim tajnikom Akademije.

U međuvremenu se, na drugom kolosijeku, htjelo ponajprije u javnosti promovirati ideju jugoslavenske bibliografije,⁴⁹ a usput upozoravati na navodnu opasnost od nacionalizma nacionalnih bibliografija.⁵⁰ Zagovornici su JRB-a također stupili u kontakt s upravom JLZ-a u Zagrebu, kako bi se u Zagrebu pronašlo saveznika, kad već Rojnić nije u tome smislu ispunio očekivanja. Tako se provodi i preporuka koju je B. Blagojević formulirao kao zaključak na beogradskom

⁴⁶Rojnić, Matko. Poštovani kolega, str. [1].

⁴⁷Isto, str. [1-2].

⁴⁸Rojnić, Matko. Izvještaj o sastanku koji je održan 16. V. 1955. u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu o radu na jugoslavenskoj retrospektivnoj bibliografiji. // Arhiv Odsjeka za retrospektivnu bibliografiju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 132/55, str. [1]. (Dalje: Izvještaj. Zagreb.)

⁴⁹Usp. Rojnić, Matko. Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti : izvještaj o sastanku koji je održan u Beogradu 8. II. o. g. o radu na retrospektivnoj bibliografiji. [Strojopis.] Str. [3-4]. (Dalje: Izvještaj. Beograd.)

⁵⁰Ivanušić, Milutin. Savetovanje o izradi retrospektivne bibliografije. // Bibliotekar 7, 1-2(1955), 99-100.

sastanku,⁵¹ jer se smatralo da upravo Jugoslavenska enciklopedija može poslužiti kao primjer.⁵² Time se mijenja trodijelni uzorak po kojemu su pozivani sudionici sastanka u Beogradu. Ondje su pozvani predstavnici nacionalnih knjižnica, nacionalnih akademija znanosti i umjetnosti te predstavnici savjeta za prosvjetu i kulturu iz republika. Na zagrebačkom sastanku uz njih je, u ime JLZ-a, sudjelovao Mate Ujević.⁵³

4.2 Teme i zaključci sastanka

Premda se pitanje republičkih odnosno nacionalnih bibliografija u početku Zagrebačkoga sastanka prešućivalo, jer su po mišljenju većine iz Beograda one suviše uz JRB, ipak je došlo na red. To je bilo za očekivati jer su malobrojni zagovornici nacionalnih bibliografija na sastanku bili ojačani prisutnošću Janeza Logara, urednika Slovenske retrospektivne bibliografije. On je pozdravio ideju o izradi JRB-e, ali ustvrdio da se time ne umanjuje potreba slovenske retrospektivne bibliografije te da Slovenska akademija znanosti i umjetnosti želi nastaviti taj rad.⁵⁴

Rojnić je, s ovlaštenjima koja je imao od Petog odjela JAZU, tj. od Razreda za jezik i književnost unutar kojega je djelovao Odbor za bibliografiju i generalnoga tajnika Akademije, odlučno ustvrdio da se u Hrvatskoj, kao i u Sloveniji, namjerava nastaviti rad na HRB-u te “da nije moguće, iako se misli na jugoslavensku retrospektivnu bibliografiju, likvidirati dosadašnji način rada”.⁵⁵ Republičke redakcije koje se kanilo uspostaviti mogle bi, po Rojniću, sudjelovati u izradbi JRB-a tako da popišu knjige na svome teritoriju, ali je stvar svake republike, da za svoju nacionalnu bibliografiju obradi i u nju uvrsti one autore, koji po nacionalnosti spadaju u tu bibliografiju, bez obzira gdje su njihova djela objavljena.⁵⁶

Može se reći da su Logar i Rojnić govorili doduše o JRB-u, ali su zagovarali nacionalne retrospektivne bibliografije. Tako su zapadne republike, iako su poduprle JRB, bile za nastavak rada po dosadašnjim kriterijima, a istočne su značajnu prednost davale JRB-u. Nazire se stanovito natjecanje u prioritetima: s jedne strane kriteriji koji proizlaze iz već postojeće slovenske i hrvatske bibliografske prakse, tj. nacionalni kriteriji federalnih jedinica, a s druge strane politički diktirani kriteriji koji prednost daju federaciji s tendencijom da se republičke bibliografije učine samo radnom jedinicom za izradbu JRB-a. Pri tome je Logarovo i Rojnićevo gledište imalo zanimljivoga sugovornika u Mati Ujeviću, zastupniku JLZ-a na sastanku. Ujević se pozvao na razgovore između JLZ-a i R. Čolakovića te iznio stajalište svoje ustanove

⁵¹Usp. Zapisnik. Beograd, str. 20.

⁵²Ivanušić, Milutin. Savetovanje o izradi retrospektivne bibliografije, str. 99; Čolaković. Zapisnik. Beograd, str. 8-9.

⁵³Prema Rojnićevu izvještaju, sastanku u Zagrebu nazočili su, uz većinu onih koji su bili u Beogradu, Petar Šegedin u ime JAZU, Mate Ujević u ime Leksikografskoga zavoda i Janez Logar u ime Slovenske akademije znanosti in umetnosti i Narodne in univerzitetne knjižnice iz Ljubljane.

⁵⁴Rojnić, Matko. Izvještaj o sastanku koji je održan u Zagrebu 16. V. 1955. u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu o radu na jugoslavenskoj retrospektivnoj bibliografiji. // Arhiv Odsjeka za retrospektivnu bibliografiju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 132/55, str. [1]. (Dalje: Izvještaj. Zagreb.)

⁵⁵Isto, str. [1].

⁵⁶Isto, str. 2.

koje Rojnić u Izvještaju JAZU interpretira kao “nešto drukčije mišljenje”⁵⁷ od svoga. U čemu je ta razlika?

Budući da je ta razlika primjer za tipove jugoslavizma koji su došli do riječi u bibliografskim prijedorima o kojima govorimo, kratko ćemo na temelju njegova izvještaja suočiti Rojnićovo stajalište s Ujevićevim⁵⁸ odnosno sa sadržajem dokumenta *Bibliografija Jugoslavije*⁵⁹ koji je vrlo vjerojatno predložak za Ujevićev govor na zagrebačkom sastanku jer zapravo sadrži potporu Leksikografskoga zavoda JRB-u. Time ne sučeljujemo više centralistički jugoslavizam s Rojnićevim stajalištem niti istočne i zapadne republike, već dvije varijante hrvatskoga jugoslavizma: Rojnićev nacionalni bibliografski federalizam i pragmatični jugoslavizam, koji se mirno može nazvati jugoslavizmom Krležina tipa. On ne afirmira hrvatsku kulturu u federalnom smislu, već se zalaže za JLZ kao centar u kojemu će se proučavati sve nacionalne jugoslavenske kulture i tako potvrditi Zagreb kao središte u Jugoslaviji. Radi se o tipu hrvatskoga socijalističkoga jugoslavizma koji međutim, ako imamo Krležina osobna stajališta na umu, ne uključuje jezični serbokroatizam,⁶⁰ ali ne pridaje Hrvatskoj kao federalnoj jedinici bibliografske atribute državnosti kakvi su u Rojnićevu slučaju upadno uočljivi.

Krležijanski pragmatični društveni jugoslavizam koji hrvatsku kulturu afirmira primjereno datim društvenim i političkim okolnostima ne nastavlja, na primjer, iz vremena NDH nedvojbeno kvalitetnu i zanemarivo ideološki obilježenu *Hrvatsku enciklopediju*, nego radi vrijednu, ali ideološki intoniranu, jugoslavensku. Paradoksalno je, ali stoga ništa manje dalekovidno, da JLZ svoj projekt ostvaruje s najboljim kadrovima iz Hrvatske enciklopedije. Toj okolnosti imamo zahvaliti da je urednik ratne *Hrvatske enciklopedije* Mate Ujević bio zastupnikom JLZ-a na II. sastanku o retrospektivnoj bibliografiji 1955. u Zagrebu.

No, vratimo se razlikama između Ujevićevih i Rojnićevih stajališta koja na zanimljiv način predstavljaju razlike u stajalištima između JAZU i Sveučilišne knjižnice na jednoj strani i JLZ-a na drugoj. Po Rojnićevu Izvještaju Mate Ujević misli da nacionalne bibliografije ne moraju biti u sukobu s jugoslavenskom, s čime se Rojnić slaže, ali Ujević misli da je sasvim formalno pitanje hoće li se one objaviti po nacionalnom ili republičkom kriteriju. Knjige će se, po Ujeviću, obraditi u svakoj republici po teritorijalnom načelu, a imaju popisati autore koji su s njihova područja

⁵⁷Isto, str. 2.

⁵⁸Ujević po dužnosti zastupa dogovoreno gledište svoje ustanove, neovisno o tome što on osobno o tome mislio. Ujević je, naime, kao upravitelj HIBZ-a bio Rojniću 1941.-1945. nadređen upravo u izradbi Hrvatske retrospektivne bibliografije kakvu je u osnovi Rojnić zagovarao i 1955. i na kojoj je Ujević i sam radio 1947.-1949., tada kao Rojnićev podređeni suradnik. Ujević je, međutim, 1955. bio radio na Jugoslavenskoj bibliografiji članaka te je teško bilo očekivati da će bez ostatka zagovarati kriterije bitno različite od onih po kojima je sam upravo radio.

⁵⁹Dokument sadrži, osim teksta stajališta JLZ-a o pitanjima JRB-a, i izračun troškova izradbe i objavljivanja kakav je u Leksikografskom zavodu obično radio Mate Ujević.

⁶⁰O nekim obilježjima Krležina društvenoga jugoslavizma vidjeti: Visković, Velimir. Enciklopedizam. // Krležijana. Zagreb : Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 1993. Str. 219-221. Ilustrativna je također tvrdnja Stanka Lasića po kojoj je Krleža cijeloga života pokušavao provesti “nemoguću sintezu umjetnosti i politike odnosno diktature i slobode.” Citat prema: Džaja, S. Nav. dj., str. 79.

u inozemstvu. Ujević dakle, po Rojničevu izvještaju JAZU, zagovara teritorijalno načelo jer mu je razlika između nacionalnoga i teritorijalnoga samo formalna.

U dokumentu *Bibliografija Jugoslavije* zamisao se izlaže još potpunije. Ondje se, u drugoj od deset točaka, zagovara JRB kao jedinstvena publikacija u kojoj “treba uz svakog pisca donijeti ... u kojoj se republici nalazi mjesto rođenja”.⁶¹ Dokument tako pokazuje kako zamišlja pomiriti nacionalnu i opću jugoslavensku bibliografiju. Time se razabiru očite razlike u prikupljanju građe i objavljivanju bibliografije od one kakvu bi poželio Rojnić. No svakako ima mjesta u kojima dokument podupire Rojnića. Naglasit će se da rad treba biti “naučno postavljen” te da knjige o Jugoslaviji ne idu u JRB, ali se za razliku od Rojnića to odnosi i na knjige “o nama” koje su objavljene u inozemstvu na našem jeziku, osim ako su tiskane na području Jugoslavije.⁶²

Osim toga se, sukladno Rojničevu mišljenju kakvo je zastupao i u Beogradu, smatra da se jugoslavenska bibliografija ima raditi uglavnom po principima koji su primijenjeni u Zagrebu i Ljubljani, a to znači da bi u bibliografiju trebalo “ući sve što su naši ljudi objavili, bez obzira na mjesto štampanja, bez obzira na kome jeziku. Pod našim (sad u nešto manjem suglasju s Rojničem, nap. S. H.) treba obuhvatiti: a) sve pisce teritorija Jugoslavije, bez obzira na komu jeziku su pisali, b) sve pisce Južne Slovence koji su rođeni izvan područja Jugoslavije, a pisali su na nekom od naših jezika, c) sve pisce, koliko je to moguće, iseljenike ako su pisali na našem jeziku.”⁶³

Dokument *Bibliografija Jugoslavije* ne predviđa objavljivanje posebne nacionalne hrvatske retrospektivne bibliografije, već bi ona bila istodobno i jedna i druga, te stoga organizacija posla sugerira izrazito teritorijalni kriterij za knjige objavljene u Jugoslaviji, a izrazito jezični kriterij kad su u pitanju knjige pripadnika jugoslavenskih naroda u inozemstvu i iseljeništvu. Predviđa se da pojedine republičke redakcije vode brigu o iseljenicima sa svojega područja i popisuju knjige koje su objavili pisci s njihova teritorija u inozemstvu. Tekst je očito plod kontakata JLZ-a i beogradskih zagovornika JRB-a, a temelji se i na praksi JLZ-a u opisivanju članaka. Na to upućuje i prijedlog organizacije poduka bibliografa koji će raditi na JRB-u, a taj slijedi edukacijski model JLZ-a.

Rojnićev zagovor hrvatske bibliografije uz toleriranje jugoslavenske (to je očito samo toleriranje) našao se na još jednoj kušnji. Uvaženo je ponešto od onoga što je tražio u Beogradu, JRB se radi uglavnom po principima koje se rabi u HRB-u, ali se na razini Jugoslavije govori o našim ljudima, kojima je mjerodavno mjesto rođenja, a ne nacionalna pripadnost. Nacionalna pripadnost “naših ljudi” stvarno je jugoslavenstvo, a nacionalnost Hrvata tu je bibliografski irelevantna. Rojnić se morao osjetiti napadnutim vlastitim argumentom: JRB konkurira hrvatskoj držeći se u znatnoj mjeri njezinih kriterija. Predlaže se dapače da se JRB financira na saveznoj razini. Može li se u takvim okolnostima HRB nositi s JRB-om? Postoji naravno način da se financiranje HRB-a onemogući, ukoliko bude želio iskoračiti iz jedinstvene bibliografije.

⁶¹Bibliografija Jugoslavije, str. 1.

⁶²Isto, str. 2.

⁶³Isto, str. 1-2; Ivanušićev referat i zaključci Beogradskoga sastanka predviđaju opis knjiga tiskanih na jugoslavenskim jezicima u inozemstvu. Usp. Zapisnik. Beograd, str. 3 i 20.

Postavlja se, dakle, pitanje što će imati vrijednosni redosljedni prioritet, koja će se bibliografija prije raditi: republička ili savezna. Okolnost da se rad ima nadzirati iz Centralne redakcije bibliografije jugoslavenske knjige, ali da će se raditi u republičkim redakcijama, pruža ipak neke izgleda da se rad na HRB-u ne obustavi, kao što je bilo govora u Beogradu. Koje će, dakle, zaključke za Hrvatsku retrospektivnu bibliografiju zagovarati Rojnić, a da ona ostane nacionalnom hrvatskom bibliografijom?

Nemamo na raspolaganju zapisnik sa sastanka pa se ne može ustanoviti pojedinosti o tome koje je i kakve zaključke Rojnić zagovarao. On ih prenosi u izvještaju, ali ih na stanovit način zagovara kao svoje više nego kao zajedničke i do neke mjere također tumači razdijeljene na one koji se odnose na jugoslavensku i one primjenjive na hrvatsku retrospektivnu bibliografiju: prihvaća se misao o jugoslavenskoj retrospektivnoj bibliografiji, radit će se po republikama, tj. u republičkim redakcijama, nastojat će se ujednačiti pravila za opis knjiga te je u tu svrhu formirana komisija,⁶⁴ sazvat će se novi sastanak posvećen pravilima za opis knjiga i drugim pitanjima.

Rojnić, očito, ne drži produktivnim biti protiv JRB-a, ali što se tiče HRB-a, on se 1) radi po dosadašnjim kriterijima, 2) stoji do Akademije da se Hrvatska bibliografija izda kao posebno djelo u nizu izdanja jugoslavenske bibliografije u kojem slučaju bi bio koristan zajednički indeks. Sve bi drugo po Rojnićevu sudu 3) "bilo protivno intencijama onih, koji su zamislili i započeli rad na HRB-u i Akademije, koja taj rad pomaže već kroz niz godina".⁶⁵

Rojnić time zastupa stajalište koje je u nekim vidovima očito drukčije od Ujevićeva. Bio je, kako se vidi, sučeljen sa stajalištima JBI-a, a time i savezne jugoslavenske politike, sa stajalištem Komisije za SRB i predstavnika ostalih "istočnih" republika, a oslanjao se na slovensko savezništvo i potporu JAZU. Kako su stajališta JLZ-a bila posljedica dogovora JLZ-a s drugim zagovornicima JRB-a, izgledalo je da se otklonom odnosno kompromisom s tim stajalištem, sukob između savezne i nacionalne hrvatske retrospektivne bibliografije razrješuje prihvaćanjem posebnosti kriterija zapadnih republika s tendencijom da se te bibliografije promatraju potencijalnim uzorom i drugima. No, na III. sastanku o retrospektivnoj bibliografiji u Ljubljani pokazat će se da nije bilo baš sasvim tako.

Zaključci zagrebačkoga sastanka mogu se smatrati kompromisnim, a to znači da se ne odustaje od rada na HRB-u, da on praktički ima prednost, da će se raditi po dosadašnjim kriterijima. Budući da će se nacionalna bibliografija raditi prije jugoslavenske, jer je naprosto takva organizacijska logika, uspostavljen je stanoviti manevarski prostor koji će još više doći do izražaja na ljubljanskom sastanku. Politički pritisak i optužbe za nacionalizam bile su znatno manje izražene, ali se pretpostavlja da se državni jugoslavenski okvir svakako ima respektirati. To nije u vezi samo s recepcijom Jugoslavije kao socijalističke zajednice, već i s recepcijom Jugoslavije kao cjeline na međunarodnoj razini. UNESCO na primjer prati, tih i kasnijih godina, bibliografska zbivanja na jugoslavenskoj državnoj razini. Ta je okolnost davala stanovitu objektivnu težinu jugoslavističkim argumentima.

⁶⁴U komisiju su ušli: Milutin Ivanušić, Janez Logar, Smilja Mišić, Matko Rojnić, Eva Verona, Jelka Mišić, Slobodan Komadinić i Branko Čulić.

⁶⁵Izvještaj. Zagreb, str. 3.

5 Sastanak u Ljubljani

Sastanak u Ljubljani⁶⁶ imao je dvije točke dnevnoga reda: *Pravila za obradu knjiga JRB-a* i *Formiranje središnje redakcije JRB-a*. Unutar druge točke, kako Rojnić ističe u svome izvještaju⁶⁷ što se također vidi i iz Zapisnika⁶⁸ sa sastanka, temom su bila i načelno teorijska pitanja, tj. kriteriji za retrospektivnu bibliografiju, a ne samo organizacijski problemi. Komisija je za izradu SRB-a naime još prije sastanka izradila prijedlog za diskusiju naslovljen kao *Dogovor*. Dokument se u nekim vidovima nastavlja na Bibliografiju Jugoslavije JLZ-a, a u biti predstavlja vraćanje stvari na početak pa izgleda gotovo kao da se čita Ivanušićev referat iz Beograda i zaključci s Beogradskoga sastanka kako ih je bio formulirao B. Blagojević. *Dogovor* naime polazi od toga da je u nekim republikama već započeo rad na retrospektivnim bibliografijama i upozorava na opasnost od nepotrebnog ponavljanja opisa istih knjiga. Napada se opet nacionalni kriterij u republičkim bibliografijama, a sve se dakako utemeljuje “vodeći računa o jedinstvu naše državne celine, a delimično i o celovitosti naše kulturne istorije”.⁶⁹

Unitarno jugoslavistički i integralno jugoslavistički argumenti ponovno jednakim intenzitetom dolaze do riječi, a ignoriraju se federalna odnosno internacionalna obilježja JRB-a, kakva su izgledala prihvaćena u Zagrebu. Kao temeljni kriterij uzima se teritorijalni po kojemu će se obuhvatiti sve knjige tiskane na teritoriju tadašnje Jugoslavije neovisno o jeziku i autorstvu, i to sve od početka tiska do 1944. Popisat će se i sve knjige “lica jugoslavenske narodnosti” koje su objavljene na bilo kojem jeziku i bilo gdje u inozemstvu kao i sve knjige na jezicima jugoslavenskih naroda u inozemstvu.⁷⁰

Iz zapisnika sa sastanka ne da se pouzadano ustanoviti označuje li sintagma “lica jugoslavenske narodnosti” pripadnika jednoga od jugoslavenskih naroda ili možda one koji su svoju nacionalnost odredili prema državnoj pripadnosti. Možda ih *Dogovor* takvima smatra neovisno o tome kako su se oni nacionalno opredijelili. Najprihvatljivija bi bila varijanta po kojoj je riječ o pripadnicima pojedinih naroda, onih dakle što ih se u dokumentu *Bibliografija Jugoslavije* zove Južnim Slovenima. Ako je tako, onda je *Dogovor* precizniji od *Bibliografije Jugoslavije* i uvodi nacionalni kriterij u JRB. Najviše bi zbunjivalo ono značenje sintagme koje razlikuje jugoslavenske narode i narodnosti te pod pojmom narodnost zapravo misli nacionalnu manjinu. Tada bi se knjige pripadnika nacionalnih manjina tiskane u inozemstvu popisivale u JRB-u, a one pripadnika jugoslavenskih naroda ne bi.

U svakom slučaju praktična provedba tih teorijskih načela predviđa (II. točka *Dogovora*) da ustanove zadužene za rad na JRB-u popisuju knjige koje su tiskane

⁶⁶Osim onih koji su sudjelovali u radu u Zagrebu, u Ljubljani su bili: Ivo Horvat (JLZ), Mirko Rupel (Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana), Eva Verona (Sveučilišna knjižnica, Zagreb)

⁶⁷Izvještaj. Ljubljana, str. 1

⁶⁸Zapisnik. Ljubljana, str. 4.

⁶⁹Dogovor postignut po pitanju izrade retrospektivne bibliografije jugoslavenskih naroda : predlog za diskusiju. // Arhiv Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 3194/55. [Strojopis.] Str. 3. (Dalje: *Dogovor*.)

⁷⁰Usp. Isto, str. 2.

unutar granica njihove republike, da se one koje nemaju podatka o tiskari popišu u republici u kojoj se nalazi izdavač, a ako nema niti podatka o izdavaču, knjigu popisuju ustanove svih republika u čijim se fondovima ona nalazi.

Osim što, za razliku od *Bibliografije Jugoslavije*, uopće ne predviđa tko će popisati knjige u inozemstvu, *Dogovor* zapravo ne izbjegava ono što prigovara nacionalnim bibliografijama tj. ponovni opis istih knjiga.

Umjesto istraživanja o činjenicama, *Dogovor* (II. točka) predviđa različite teritorijalne mjerodavnosti za popis. Proklamiraju se dva teško uskladiva polazišta: knjižnica i tiskara. Time se otvara mogućnost da knjiga ne bude uopće popisana ukoliko ima podatak o tiskari, ali je nema u knjižnicama republike u kojoj je tiskana. Takva je mogućnost tim češća što su knjige starije. Ustanova u republici koja takvu knjigu po teritorijalnome načelu ima zadaću popisati, ne posjeduje knjigu, a ona koja je ima, ne bi je trebala popisati ako neće odstupiti od proklamiranoga načela.

Predstavnici zapadnih republika osobito su žestoko napali VI. točku *Dogovora* koja je predviđala da ustanove iz republika šalju svaka tri mjeseca listiće Saveznoj komisiji za bibliografiju. Slovenska je akademija znanosti in umetnosti poslala na sastanak pismo u kojemu se odbija slanje zapisa planiranoj Centralnoj redakciji prije nego bude dovršen rad na slovenskoj.⁷¹

Rojnić je također podupro pismo Slovenske akademije ukazujući na zaključke zagrebačkoga sastanka. Trebalo bi se, po njemu, držati tih preporuka ne prejudicirajući neka pitanja dok se ne završi posao na nacionalnim bibliografijama.⁷² Time se ponovno potvrđuje prioritet nacionalne bibliografije u odnosu na saveznu, što kriterijima za HRB otvara mogućnost stvarne primjene u radu.

Namjere se sastavljača *Dogovora* pokazuju osobito u VIII. točki, koja je posljednja i ostavlja otvorenom mogućnost da pojedine republike iz zajedničke jugoslavenske bibliografije izvuku kao poseban otisak svoju nacionalnu bibliografiju.⁷³ Rojnić će u svome izvještaju konstatirati kako je "pravi smisao te i drugih točaka *Dogovora* učiniti suvišnim svaki rad na republičkim retrospektivnim bibliografijama."⁷⁴

Ima, uz to, naznaka da je Rojnić bio dešifrirao i jedan drugi podtekst zagovora nacionalne bibliografije kao separata iz JRB-a, pretpostavke naime da se radeći jugoslavensku radi i republička retrospektivna bibliografija. Tako bi zapravo od rada na JRB-u profitirali oni koji do 1955., kad se počelo govoriti i o kašnjenju,⁷⁵ nisu radili na svojoj nacionalnoj bibliografiji. To bi bilo osobito probitačno za SRB, jer bi srpske autore popisale ustanove iz drugih republika, posebno iz Hrvatske i BiH. SRB mogao bi ih samo preuzeti. Hrvatska bi se bibliografija pri takvom stanju stvari trebala prilagoditi jugoslavenskoj, iako je imala iza sebe petnaest godina drukčijega rada, a srpskoj bi jugoslavenska zapravo trebala ići na ruku. Tako se

⁷¹Usp. Zapisnik III. sastanka o pitanju Jugoslavenske retrospektivne bibliografije u Ljubljani : 12. decembra 1955. god. u Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici. // Arhiv Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 3455/55. Str. 3.

⁷²Usp. Zapisnik. Ljubljana, str. 3.

⁷³Dogovor, str. 3.

⁷⁴Rojnić, Matko. Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti : izvještaj o sastanku o retrospektivnoj bibliografiji održanom 12. 12. 1955. u Ljubljani. //

Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. [Strojopis.] Str. 3. (Dalje: Izvještaj. Ljubljana.)

⁷⁵Zapisnik. Beograd, str. 9.

jugoslavizam članova Komisije za SRB pokazuje zapravo manipulativnim, a prijepori se pokazuju kao konflikt bibliografskih očekivanja od jedinstva Jugoslavije.

Iz takvoga je podteksta lakše pretpostaviti zašto Rojnić u svome izvještaju iz Beograda apostrofira Blagojevića, predsjednika komisije za SRB, kao glavnoga zagovornika JRB-a, iako bi se to, po onome što je rečeno, prije moglo pripisati Ivanušiću. Može se naravno misliti kako je Rojnić bio obziran prema prijatelju Ivanušiću, no može se također pretpostaviti i to da Rojnić zahvaljujući Ivanušiću ima neke informacije, jer je Ivanušić bio član Komisije za SRB. Blagojević, nadalje, nastoji pomiriti nacionalne bibliografije s JRB-om, a članovi njegove komisije zagovoraju izradbu JRB-a smatrajući manifestacijom nacionalizma rad na nacionalnim bibliografijama. Ivanušić govori protiv HRB-a, a poslije sastanka suosjećajno govori Rojniću da zna kako mu je.⁷⁶ Ovdje se ne pretpostavlja apriorna Rojnićeva nesklonost SRB-u, već se pokušavaju protumačiti neke nelogičnosti koje se javljaju u izvorima.

Dogovor, dakle, među ostalim zbog toga, nije prihvaćen kao zaključak sastanka u Ljubljani, već je bitno preformuliran. U zaključcima se dapače tvrdi da su “na sastanku razmatrana pitanja rada na retrospektivnim bibliografijama pojedinih narodnih republika i mogućnosti, koje taj rad pruža za ostvarenje Jugoslavenske retrospektivne bibliografije knjiga”⁷⁷ što je obratan put od onoga kakav je predviđao *Dogovor*.

6 Rojnićev bibliografski kroatizam

Zahtjevima koji proizlaze iz federalnoga ustroja Jugoslavije, a obranom nacionalnoga kriterija hrvatske retrospektivne bibliografije, Rojnić u biti slijedi Kukuljevića i kreće se misaono na rubu jugoslavizma. On zahtijeva veću bibliografsku samostalnost republika kao federalnih jedinica od one koju je u prvi mah bila spremna prihvatiti politička vlast te je bio optuživan za nacionalizam. On je nastojao pokazati kako nacionalna bibliografija nije nacionalistička, već da ima zadaću afirmirati nacionalnu kulturu popisujući prije svega djela pripadnika određenoga naroda. Pri tome često rabi termin republička bibliografija. No jasno je da za njega republička bibliografija u teritorijalnom smislu nije sinonim za nacionalnu bibliografiju. Da je tako, Rojnić ne bi bio dospio u teškoće. Njegovo određenje retrospektivne bibliografije polazi od nacionalnosti autora kao odlučujućega kriterija.

Kao pandan nacionalnoj bibliografiji rabi se u bibliografskim prijeporima 1955. termin opća jugoslavenska bibliografija. Ona je shvaćena kao nacionalna u državnom smislu. No, postavlja se posve očekivano pitanje što je nacionalna bibliografija u višenacionalnoj državi. Time se dodiruju dva pitanja. Prvo je što je nacionalno uopće, a drugo što znači termin nacionalna u retrospektivnoj bibliografiji. To uključuje također pitanje odnosa pojma nacija i narod. Najjednostavniji je slučaj ako narod ima svoju državu. Onda je nacija narod koji ima državu pa je nacionalna i državna

⁷⁶Usp. Rojnić, Matko. Pismo Ivanušiću.

⁷⁷Zaključci [sa sastanka u Ljubljani]. // Arhiv Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 3455/55. Str. 1.

zajednica isto. Očita je činjenica da je takav slučaj relativno rijedak. U državama postoje nacionalne manjine, a postoje višenacionalne države koje su uspjele formirati jednu naciju kao i one koje to nisu uspjele.

Dodatni je problem u tome što pojedinac etnički može biti "mješanac" ili pripadnik nacije koja je drukčija od njegove domicilne etničke države, a bilo je u tadašnjoj Jugoslaviji i nacionalno neopredijeljenih. U hrvatskoj povijesti poznat je institut hrvatskoga državnoga prava, ali je poznata i činjenica zaborava toga prava baš među Hrvatima, baš kao što ima i etničkih nesporazuma i tvrdnja o srpkohrvatskome narodu, srpskohrvatskome jeziku, pa i srpskohrvatskome teritoriju. Refleksi takvih tendencija na jugoslavenskome prostoru otežavaju primjenu kriterija HRB-a. Zagovornici su JRB-a računali s tim teškoćama, ali su ih apsolutizirali i rabili kao argumet protiv nacionalnih bibliografija. Rojnić ih je relativizirao i smatrao rješivim.

Za Rojnića valja zapaziti da on rabi termin narod, no njegov narod ima obilježja nacije jer se narod kulturno legitimira kao nacija, tj. kao zajednica koja ima pravo na nacionalnu retrospektivnu bibliografiju. Nacija je narod koji ima svoju državu, koji ima kulturno zajedništvo, kulturne posebnosti i svijest pripadnosti članova te zajednice. Polazište za kulturno utemeljeno jedinstvo svijest je o nacionalnoj pripadnosti.

Tko je, prema tome, po Rojniću hrvatski autor? Hrvatski autor je onaj koji je po nacionalnosti Hrvat. To Rojnić tvrdi iznenađujuće eksplicitno. Prije nego se, ako bismo htjeli, ospori to stajalište, valja imati na umu da je Rojnić kao povjesnik također i proučavatelj nacionalnoga pitanja u kompleksnim istarskim uvjetima.⁷⁸ On tvrdi da se nacionalnost može utvrditi i za one koji su se takvima izjasnili i za one koji to nisu učinili. Nacionalnost pisca nije važna jedino ako je "knjiga objavljena u Hrvatskoj. Razumije se da time ulazi mnogo stranih i jugoslavenskih pisaca u hrvatsku bibliografiju, no time oni ne postaju hrvatskim autorima, nego samo autorima, kojih su djela od dokumentarnog značenja za prevodilačku, izdavačku ili tiskarsku djelatnost u Hrvatskoj".⁷⁹

Time se zapravo velika važnost pridaje nacionalnom, ali i teritorijalnom kriteriju hrvatske retrospektivne bibliografije. Jezični kriterij Rojnić prema zapisniku s beogradskoga sastanka smatra formalnim kriterijem. To je dakle forma u kojoj se pojavljuje određeno djelo.

Rojnićeve nesklonost jugoslavenskoj bibliografiji skriva se i u njegovom načinu izražavanja. On za JRB rabi apstraktne izraze u smislu da se može *misliti* o retrospektivnoj jugoslavenskoj bibliografiji, dok je u govoru o HRB-u konkretniji, zainteresiraniji. On želi raditi ne hrvatsku teritorijalnu, već hrvatsku nacionalnu bibliografiju. Ako o tome mislimo dosljedno, onda je Rojniću prihvatljiva jugoslavenska bibliografija tek kao internacionalna, a ne kao nacionalna. Ostaje li Rojnić onda

⁷⁸“Ako se istarskim Talijanima činilo da je veza s Hrvatskom umjetna, moglo je to biti zato, što je Hrvate u Istri politička granica dijelila od Hrvata u matičnoj zemlji. Međutim, već je tada trebalo biti jasno, da politička granica ne može prekinuti unutarnju, organsku vezu između hrvatskoga ogranka u Istri i njegova narodnog zaleđa”. Vidjeti: Rojnić, Matko. Nacionalno pitanje u Istri 1848-9. // Historijski zbornik 2, 1-4(1949), 112.

⁷⁹Izveštaj. Beograd, str. 2-3.

dosljedno u jugoslavističkim okvirima? On zagovara federalizam, ne međutim onaj usporediv s jednonacionalnim federalnim državama, već onaj primjenjiv u višenacionalnim federalnim državama u kojemu, bibliografski gledano, federalne jedinice imaju attribute državne samostalnosti.

Definitivnim i energičnim utvrđivanjem prioriteta na sastanku u Ljubljani, čemu je uz Rojničevu stajalište značajno pridonijelo i stajalište predstavnika Slovenije, dogodio se povratak na staro jer je izradba jugoslavenske retrospektivne bibliografije odgođena u nedogled.⁸⁰ Iako je u osnovi ostavljena mogućnost izbora hoće li se republičke bibliografije raditi samo po nacionalnom ili i po nacionalnom i teritorijalnom kriteriju, Rojničev je zagovor nacionalnih bibliografskih kriterija konačno doživio potvrdu i u ostalim jugoslavenskim republikama koje su radile na retrospektivnim bibliografijama, pa i u Srbiji 1970.⁸¹ i Crnoj Gori 1979.⁸² Crna Gora ima i predmetni kriterij, tj. popisuje i djela o Crnoj Gori.⁸³

Na razloge te potvrde upućuje i Međunarodna bibliografska konferencija o problemima nacionalnih retrospektivnih bibliografija i o međunarodnoj suradnji, Varšava, 19.-22. rujna 1957. godine. Hrvatski kriteriji srodni su onima višenacionalnih država (Češka), ali su još srodniji onima koje imaju samostalne jednonacionalne države kao što su Poljska, Mađarska, Rumunjska, Bugarska. Nisu doduše svi jednako formulirani i ne vrijede za sva razdoblja jednako. Poljski su se kriteriji pokazali najširima. Uključuju, uz tri koja se slažu s hrvatskima, također djela o Poljskoj i Poljacima, ona posvećena Poljacima itd.

U tekstovima koji u nas izvješćuju o tome skupu mađarski se kriteriji tumače kao uži, zapravo kao samo teritorijalni.⁸⁴ No, kriteriji za staru mađarsku knjigu vrlo su bliski hrvatskima iako se različito objavljuju, gdjekad u tri niza, kao što je Szabova Réegi Magyar Könyvtár. Ona sadrži knjige do 1711. u tri sveska (knjige na mađarskom jeziku, djela na nemađarskim jezicima tiskana u Mađarskoj, knjige mađarskih autora objavljene u inozemstvu na nemađarskom jeziku).⁸⁵ O tri kriterija za mađarsku bibliografiju stare knjige govori se i danas.⁸⁶

⁸⁰Mate Ujević stoga je bio predlagao da se načini jedan skraćeni popis jugoslavenskih knjiga. Usp. Zapisnik. Ljubljana, str. 3.

⁸¹Usp. Živanov, Miodrag. Nav. dj., str. XIX-XX. Upadno je kako se za opravdanje takva postupka rabe isti argumenti koje je na beogradskom sastanku 1955. iznosio Rojnić. Kriteriji se, doduše, svode na jedno nacionalno-teritorijalno načelo, ali se tvrdi da "samo u takvom opsegu Srpska retrospektivna bibliografija bi obuhvatila sve srpske knjige bez obzira gde su štampane ... koje bi, primenjujući samo teritorijalni kriterij bilo nemoguće obraditi."

⁸²Usp. Šuković, Radivoje. Predgovor. // Crnogorska bibliografija. I/3 : monografske publikacije : 1834-1918 / Vidak Rajković. Cetinje : CNB "Đurđe Crnojević", 1989. Str. 8-9.

⁸³Martinović, Dušan. Crnogorska bibliografija 1494-1994. Cetinje : CNB "Đurđe Crnojević", 1989. Str. 26-27.

⁸⁴Usp. Hanz, Branko. Međunarodni bibliografski sastanak : Varšava, 19.-22. rujna 1957. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 5, 1-4(1958-1959), 129; Mišić, Smilja. Međunarodna konferencija bibliografa u Varšavi i pitanje definicije pojma nacionalna bibliografija. // Bibliotekar 9, 3-4(1957), 175-179.

⁸⁵Usp. Les problemes de cooperation dans le domaine de la bibliographie retrospective des pays voisins : rapport de la Commission hongroise / redige par Esther V. Waldapfel. // Ostavština Mate Ujevića u obiteljskoj zbirci. [Strojopis.] Str. 5. (Dalje: Les problemes.)

⁸⁶Vizkelety-Ecsedy, Judit. Search for hidden Hungarica [citirano: 2004-04-23]. Dostupno na: <http://www.kb.nl/coop/bibliopoliscongres/cerl.html>

Za nas je zanimljivo stajalište Smilje Mišić koja je bila na skupu u Varšavi s referatom o JRB-u, a bila je i na beogradskom sastanku 8. veljače. Ona drži da JRB ne može uporabiti teritorijalni kriterij jer su pojedine republike bile u prošlosti u sastavu različitih država, da se ne može uporabiti niti jedinstven jezični kriterij, već da je “bilo neophodno proširiti okvire geografskog (teritorijalnog) i jezičnog principa i prihvatiti prvenstveno etnografski princip”.⁸⁷ Ona time zagovara kriterij nacionalnosti autora s naglaskom na nacionalnom kulturnom prinosu. Zato ne bi u nacionalnu bibliografiju jednoga naroda dolazili autori koji su pripadali kulturi drugoga naroda neovisno o tome što su po rođenju. Važnije joj je, čini se, kamo autori pripadaju po djelovanju nego po rođenju. To je stajalište vrlo blisko dopunskome kriteriju kulturnoga prinosa u HRB-u.⁸⁸ Konferencija u Varšavi inače je održana na poticaj Knjižničarskoga kongresa u Bruxellesu iz rujna 1955.⁸⁹

Rojničevi se kriteriji u tome kontekstu pokazuju kao oni koji izrazito inkliniraju kontinuitetu i temelje se na literaturi iz tridesetih godina prošloga stoljeća s tim što, kako smo već istaknuli, kumulira kriterije, a ne izabire jedan od njih, a uz to dakako prati i recentnu literaturu.

Osim što je zagovornik bibliografskoga kontinuiteta i povjesnik, proučavatelj osobito nacionalnog pitanja u Istri, Rojnić je također dionikom u jednoj misaonoj paradigmi koja je bila na djelu tridesetih godina kad se povećao interes za povijest hrvatske književnosti i kad je Rojnić, primjerice, postao prvim predsjednikom Hrvatskoga bibliotekarskoga društva. Misaono je, naime, ozračje tada bilo obilježeno Spenglerovom teorijom nacije koja se temelji na mnemonističkoj teoriji po kojoj je pamćenje konstitutivno za nacionalni identitet.

Rojnić, naravno, nije sljedbenik Spenglerove genetske tipologije kakvu je nasljedovao Milan Šufflay,⁹⁰ jer je usredotočen na knjigu, njezino znanstveno značenje i važnost znanosti o njoj, tj. na pamćenje u kulturnom smislu koje zajamčuje objavljena pisana riječ. Može se reći da je taj kulturni vid mnemonističke teorije nacije na djelu još i danas. UNESCO-vi *memory* projekti o očuvanju kulturne spomeničke baštine čovječanstva i pojedinih nacija upravo se tako i zovu, a sadržaj im je razumijevanje spomenika kao dokumenata nacionalne kulture. Ti projekti imaju doduše nešto veći teritorijalni naglasak, pogotovu kad je nepokretna kulturna baština u pitanju, ali kad se radi o pisanim djelima pojedinih autora, onda se ne može ignorirati nacionalno opredjeljenje autora. Rojničevi iskazi o knjizi kao dokumentu nacionalne kulture zvuče i danas vrlo suvremeno.

Iz te perspektive valja postavljavati i pitanje: je li Rojnić konzervativni bibliografski teoretik i praktičar sa svojim zagovorom kontinuiteta i nacionalnosti autora kao kriterija za retrospektivnu bibliografiju? Valja svakako imati na umu da on u takvim stajalištima nije bio osamljen pedesetih kao i to da su njegovi kriteriji nadživjeli Jugoslaviju. Građa se za retrospektivnu bibliografiju upravo objavljivala

⁸⁷Mišić, Smilja. Rad na retrospektivnoj nacionalnoj bibliografiji knjiga u Jugoslaviji : metodi rada i problemi. // Bibliotekar 9, 3-4(1957), 206.

⁸⁸Vidjeti bilješku 14.

⁸⁹Les problemes, str. 1.

⁹⁰Usp. Banac, Ivo. Zarathustra u Crvenoj Hrvatskoj : nacionalna misao Milana Šufflaya. // Spomen-spis : povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavrana. Zagreb : Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko, 2004. Str. 18-26.

kad se Hrvatska osamostalila. Osamostaljenjem Hrvatske neke su leksikografske i enciklopedijske publikacije promijenile svoje kriterije jer su prije toga bile jugoslavenske. HRB nije morao ništa mijenjati jer je i imao hrvatske nacionalne kriterije.

Ako se uzme da je nacionalno imaginarno⁹¹ kao što to čini engleski sociolog Allcock, onda je Rojnić konzervativni nacionalist. Ako se uzme da su posebnosti nacionalnih kultura stvarne, kao duhovni vid ostvarenja nacionalne slobode, a ne nacionalizma, i to u smislu nacionalnoga opredjeljenja ljudi kakvo je, na primjer, imalo za posljedicu ponovno ujedinjenje Njemačke 1989., onda je riječ o kontinuitetu nacionalnoga identiteta kao pripadnosti određenoj zajednici.⁹² Taj se identitet intenzivnije doživljava, ako je ugrožen. Pretvara se u ekstremizam tek kad se manipulira vlastitom ugroženošću da bi se ugrozilo druge.

Kad ovdje govorimo o bibliografskom kroatizmu, ne govorimo o ekstremnim nacionalističkim manifestacijama jedne ideologije, već o ideološkoj osnovi jednoga razumijevanja nacionalne bibliografije koje je preživjelo Jugoslaviju, ali se može držati kroatizmom, ideološkim sklopom koji pamti hrvatska obilježja državnosti. Rojnićevi su argumenti u tome smislu kulturološki, imaju u vidu nacionalnu kulturu kao memoriju jednoga naroda i bibliografiju kao dokument te nacionalne kulture. U izradbi bibliografije zagovaraju se znanstvene metode rada i veza bibliografije sa znanosti i to u smislu veze između teritorija i naroda, ali i u smislu veze retrospektivne bibliografije i proučavanja nacionalne kulture. Iz takvoga razumijevanja nacionalnog logično proizlazi da u višenacionalnoj federalnoj državi ima više nacionalnih bibliografija, a da se državna u tome slučaju ima smatrati internacionalnom.

7 Zaključak

Hrvatsko iskustvo rada na nacionalnoj retrospektivnoj bibliografiji trajno je impregnirano hrvatskim iskustvom Jugoslavije. To vrijedi i za dvije najsvjetlije točke toga rada tj. objavljene opće nacionalne retrospektivne bibliografije Kukuljevićevu Bibliografiju hrvatsku i "Rojnićevu"⁹³ *Građu za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga* jer im u pozadini stoji jugoslavizam kao difuzna ideologija bilo da je ona na djelu kao utopija, što je razvidno iz predgovora Kukuljevićeve Bibliografije hrvatske, bilo kao zbilja jugoslavizma prve i druge Jugoslavije. Misao hrvatske bibliografije događa se u svjetlu misli o ideji zajedništva južnoslavenskih naroda, a to zajedništvo nikako ne ostavlja nedirnutim temeljne odrednice bibliografije, njezina pojma i njezina sadržaja koji određuju kriteriji za odabir građe. Hrvatska se naprosto zatekla u tim okvirima u vrijeme kad se rađala nacionalna bibliografija jer se rađala nacija u modernom smislu. Ideja toga zajedništva utječe u nekih na razumijevanje hrvatskoga jezika, hrvatskoga teritorija, pa i hrvatske nacionalne pripadnosti u rasponu

⁹¹Usp. Džaja, S. Nav. dj., str. 2.

⁹²Bubner, Ruediger. Zašto nam je potreban pojam nacije? // Godišnjak za povijest filozofije / uredio Damir Barbarić, 9, 9(1991), 53-62.

⁹³Rojnić nije sudjelovao u objavljivanju *Građe za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga : 1835-1940.*, ali je njegov prinos toj publikaciji u uredničkom smislu toliki da se može zvati njegovom.

od nijekanja zajedništva do pretjeranoga poistovjećivanja. U tim okolnostima dolazila su do izražaja različita pa i oprečna stajališta bilo iz političkih, egzistencijalnih (briga za radno mjesto i solidarnost s ustanovom u kojoj se upravo radi) i stručnih razloga.

Matko Rojnić se stoga, sa svojom obranom HRB-a, našao u žrvnju napetosti između centralizma i federalizma u socijalističkoj Jugoslaviji kao konstante svakog jugoslavizma. U tome žrvnju on se opredijelio za zagovor hrvatske nacionalne kulturne samosvojnosti. To se događa u okolnostima u kojima se razabiru barem četiri pristupa problemu nacionalne retrospektivne bibliografije u višenacionalnoj Jugoslaviji. *Etastički (državni) jugoslavizam* JBI-a hoće bibliografiju s integralističkim obilježjima, a HRB i JRB promatra kao alternative koje se međusobno isključuju (Ivanušićev referat).⁹⁴ *Pragmatični Društveni jugoslavizam* koji zastupa JLZ nije integralistički, ali organizacijski jest na jugoslavenskoj liniji s nastojanjem da se hrvatska kultura afirmira u datim društvenim okolnostima: JRB i HRB se međusobno ne isključuju. *Federalni jugoslavizam* Komisije za SRB odnosno *Dogovora* prednost daje JRB-u, a iz njega izvodi nacionalne bibliografije kao separate. I konačno, *nacionalni federalizam* (kroatizam, slovenizam) preferira nacionalne bibliografije, a federalne jedinice tretira praktički kao samostalne države. Zastupali su ga osobito Matko Rojnić i Janez Logar uz potporu njihovih nacionalnih knjižnica i nacionalnih akademija znanosti i umjetnosti.⁹⁵

Etastički i pragmatični jugoslavizam, svaki sa svojim naglascima, zagovaraju teritorijalni kriterij nacionalne bibliografije u državnom (jugoslavenskom) smislu. Federalni jugoslavizam i nacionalni federalizam nisu protiv JRB-a, ali su za nacionalne kriterije u etničkom smislu, opet svaki sa svojim posebnim naglascima. U bibliografskim prijedorima 1955. teritorijalni republički kriterij nije se, dakle, izravno dovodio u pitanje, ali jezični i nacionalni jesu, s tim što je nacionalni bio osobitim kamenom spoticanja.

---

⁹⁴JBI je 1969.-1971. objavio *Jugoslovensku bibliografsku građu 1945-1967.* s UDK stručnim rasporedom, bez kazala.

⁹⁵Među vanjske političke uvjete mogućnosti nacionalnih kriterija spada i postupno slabljenje jugoslavenskoga otklona od federalizma sovjetskoga tipa poslije Staljinove smrti 1953. U svojoj samointerpretaciji, međutim, socijalistički se jugoslavizam nerijetko poziva i na predjugoslavenski utopijski jugoslavizam, tj. onaj do 1918.

IZVORI

Bibliografija Jugoslavije. Zagreb : JLZ. // Rukopisna ostavština Miroslava Krleže u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. A.659. [Strojopis.]

Dogovor postignut po pitanju izrade retrospektivne bibliografije jugoslovenskih naroda : predlog za diskusiju. Zagreb, 3194/55. // Arhiv Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. [Strojopis.]

Rojnić, Matko. Dragi Milutine : [pismo Milutinu Ivanušiću]. Zagreb, 12. veljače 1955. // Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu : pisma. [Strojopis.]

Rojnić, Matko. Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti : izvještaj o sastanku o retrospektivnoj bibliografiji održanom 12. 12. 1955. u Ljubljani. // Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. [Strojopis.]

Rojnić, Matko. Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti : izvještaj o sastanku koji je održan 16. V. 1955. u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu o radu na jugoslavenskoj retrospektivnoj bibliografiji. // Arhiv Odsjeka za retrospektivnu bibliografiju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 132/55. [Strojopis.]

Rojnić, Matko. Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti : izvještaj o sastanku koji je održan u Beogradu 8. II. o.g. o radu na retrospektivnoj bibliografiji. // Arhiv Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 480/55. [Strojopis.]

Rojnić, Matko. Izvještaj o radu na retrospektivnoj hrvatskoj bibliografiji od 1. IX. 1941.-31. VIII. 1942. // Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. [Strojopis.]

Rojnić, Matko. Podaci. U Zagrebu 30. 10. 1972. // Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. [Strojopis.]

Rojnić, Matko. Poštovani kolega : [pismo Janezu Logaru]. Zagreb, 12. II. 1955. // Rukopisna ostavština Matka Rojnića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu : pisma. [Strojopis.]

Verona, Eva. Upravi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb, 19. IV. 1951. / / Arhiv Odsjeka za retrospektivnu bibliografiju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 114/1951. [Strojopis.]

Zaključci [3. sastanka o Jugoslavenskoj retrospektivnoj bibliografiji u Ljubljani, 12. 12. 1955. // Arhiv Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 3455/1955. [Strojopis.]

Zapisnik III. sastanka o pitanju Jugoslovenske retrospektivne bibliografije u Ljubljani : 12. decembra 1955. god. u Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici. // Arhiv Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 3455/1955. [Strojopis.]

Zapisnik Savetovanja o retrospektivnoj bibliografiji, Beograd, 8. II. 1955. // Rukopisna ostavština Miroslava Krleže u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. A.659. [Strojopis.]

LITERATURA

Banac, Ivo. Hrvatsko jezično pitanje / preveo s engl. Ivan Matković. Zagreb : Mladost, 1991.

Banac, Ivo. Zarathustra u Crvenoj Hrvatskoj : nacionalna misao Milana Šufflaya. // Spomen-spis : povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavrana. Zagreb : Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko, 2004. Str. 17-31.

Bubner, Ruediger. Zašto nam je potreban pojam nacije? // Godišnjak za povijest filozofije / uredio Damir Barbarić, 9, 9(1991), 53-62.

Džaja, Srećko. Die politische Realität des Jugoslavismus (1918-1991) : mit besonderer Berücksichtigung Bosnien-Herzegowinas. München : R. Oldenburg Verlag, 2002.

Hanž, Branko. Međunarodni bibliografski sastanak : Varšava, 19.-22. rujna 1957. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 5, 1-4(1958-1959), 129-131.

Ivanušić, Milutin. Savetovanje o izradi retrospektivne bibliografije. // Bibliotekar 7, 1-2(1955), 99-100.

Ivanušić, Milutin. Započeo rad na Srpskoj retrospektivnoj bibliografiji. // Bibliotekar 7, 1-2(1955), 100-102.

Korunić, Petar. Jugoslavizam i federalizam u Hrvatskom nacionalnom preporodu : 1835-1875. : studija o političkoj teoriji i ideologiji. Zagreb : Globus, 1989.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. Bibliografija hrvatska : dio prvi : tiskane knjige. U Zagrebu : Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine, 1860.

Martinović, Dušan. Crnogorska bibliografija 1494-1994. Cetinje : CNB "Đurđe Crnojević", 1989.

Mišić, Smilja. Međunarodna konferencija bibliografa u Varšavi i pitanje definicije pojma nacionalna bibliografija. // Bibliotekar 9, 3-4(1957), 175-179.

Mišić, Smilja. Rad na retrospektivnoj nacionalnoj bibliografiji knjiga u Jugoslaviji : metodi rada i problemi // Bibliotekar 9, 3-4(1957), 204-214.

Predgovor. // Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga : 1835-1940. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982. Str. VII-XI.

Les problemes de cooperation dans le domaine de la bibliographie retrospective des pays voisins : rapport de la Commission hongroise / redige par Esther V. Waldapfel. // Ostavština Mate Ujevića u obiteljskoj zbirci. [Strojopis.]

Rogulja, Petar. Hrvatska nacionalna bibliografija i Ivan Kukuljević Sakcinski. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1989.

Rojnić, Matko. Bibliotekarstvo i nauka. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 4, 1-4(1955-57), 37-74.

Rojnić, Matko. Nacionalno pitanje u Istri 1848-9. // Historijski zbornik 2, 1-4(1949), 77-114.

Schneider, Georg. Einführung in die Bibliographie. Leipzig : Hiersemann, 1936.

Šuković, Radivoje. Predgovor. // Crnogorska bibliografija. I/3 : monografske publikacije : 1834-1918 / Vidak Rajković. Cetinje : CNB "Đurđe Crnojević", 1989. 5-10.

Yugoslavism : histories of a failed idea (1918-1992) / ed. by Dejan Djokić. London : Hurst & Company, 2003.

Vizkelety-Ecsedy, Judit. Search for hidden Hungarica [citirano: 2004-04-23]. Dostupno na: <http://www.kb.nl/coop/bibliopoliscongres/cerl.html>

Visković, Velimir. Enciklopedizam. // Krležijana. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1993. Str. 219-221.

Živanov, Miodrag. Predgovor. // Srpska bibliografija : knjige. Sv. 1. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 1989. Str. XIII-XXI.